

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Problematika vzniku a zániku ducha u Augustina
Smetany**

Teodor Szilágyi

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Filozofie

Studijní obor Filozofie

Bakalářská práce

Problematika vzniku a zániku ducha u Augustina

Smetany

Teodor Szilágyi

Vedoucí práce:

Mgr. Miloš Kratochvíl, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018

.....

Poděkování:

Velice rád bych poděkoval svému vedoucímu bakalářské práce panu Mgr. Miloši Kratochvílovi, Ph. D., za odborné vedení práce a cenné rady.

Obsah:

1.	Úvod	1
2.	Portrét Augustina Smetany	3
2.1.	Mládí a studia	3
2.2.	Kněžství a filozofická fakulta	5
2.3.	Rok 1848 a jeho následky	6
3.	Úvod do Smetanovy filozofie	10
3.1.	Spis Úvahy o budoucnosti lidstva	10
3.2.	Text „Schelling a Hegel“ – Komparace a difference jejich filozofie	12
4.	Filozofie přírody	15
4.1.	Pojetí ducha a přírody u Schellinga v rámci filozofie přírody	15
4.2.	Pojetí ducha a přírody u Hegela v rámci filozofie přírody	16
5.	Vznik a zánik ducha	18
5.1.	Konečno a nekonečno	20
5.2.	Fáze před vznikem člověka	23
5.3.	Pozice člověka	26
5.4.	Pojetí času a prostoru	28
6.	Filozofická reflexe Augustina Smetany	30
6.1.	Reflexe filozofie Smetany ve srovnání s Hegelem of Františka Krejčího	30
6.2.	Masarykova reflexe Augustina Smetany	31
6.3.	Reflexe Augustina Smetany od Marie Bayerové	33
7.	Závěr	36
8.	Seznam použité literatury	38
9.	Summary	39

1. Úvod

Tato práce má za cíl přinést rozbor vrcholného díla, a to filozofické encyklopedie *Vznik a zánik ducha* (1856). Chtěl bych poukázat na to, že Smetanu nelze jen tak přímočaře přiřadit k hegelovské filozofické tradici. *Vznik a zánik ducha* chci pojmout v kontextu Hegelovy *Fenomenologie ducha* a poukázat na rozdílné smýšlení u obou autorů. Záměrem bude i poukázání na společné znaky se Schellingovou filozofií přírody. V této části práce se budu hlavně zabývat oddílem o lidské bytosti.

Vybral jsem si Augustina Smetanu proto, že jsem se chtěl věnovat primárně jednomu z představitelů české filozofie a z vybraných filozofů mě nejvíce oslovila právě jeho filozofie. Smetana patří mezi filozofy předbřeznové generace autorů 19. století. Ve svých spisech se zabýval vývojem dějin. Zabýval se významnou myšlenkou novověkých evropských dějin, projevem svobody a tvořivé lidské činnosti. Každý národ měl podle Smetany své poslání a přínos pro společnost, kulturu a vědu. Vrcholem jeho filozofického působení byl spis *Vznik a zánik ducha*, ve kterém se odklonil od filozofie dějin a začal zdůrazňovat pozici ducha, jako základů všeho.

V úvodní části své práce chci vylíčit krátký filozofický a životní portrét Smetany. Chci popsat jeho pohnutky k tomu, že opustí církev kvůli velké úctě k filozofii, ve které se během studia našel. Dále bych se chtěl zmínit o roce 1848, který se nesl ve znamení revolucí a odbojů, kde Smetana sehrál jistou roli. V kapitole, která je věnována jeho filozofii, chci stručně zmínit spis *Úvahy o budoucnosti lidstva* (1848). Dále bych chtěl v této kapitole poukázat na významný text Schelling a Hegel, v němž je hlavním tématem komparace a diference jejich filozofie, která bude sloužit jako pojítko k rozboru mé hlavní části práce. V této souvislosti nesmím opomenout kapitolu věnovanou filozofii přírody a tomuto tématu věnující se rešerši Schellingovy a Hegelovy hlavní filozofické linie.

Hlavní část mé práce se bude orientovat na spis *Vznik a zánik ducha*. Dílo přináší souhrn všeho, co je tu již k dispozici encyklopedickou formou. Smetana se dopracovává k chápání ducha a přírody jako jednoty. Člověk vystupuje v této pozici jenom jako jeden ze stupňů ve vývoji. Budu se zabývat principem konečna a nekonečna, jakožto základ veškerého bytí.

Závěrečnou část své práce bych chtěl věnovat reflexím Smetany v podání vybraných českých myslitelů a autorů 20. století. Každá reflexe by měla přinést různé pohledy na Smetanovu filozofii.

2. *Portrét Augustina Smetany*

Smetana není pouze exkomunikovaný kněz a filozof, ale také je hlavním představitelem české větve hegelianství a jednou z postav českého národního obrození. Portrét Smetany přináší širokou škálu momentů ze života, vlivů náboženských, filozofických a společenských. V této kapitole se budu zabývat mládím a studiem (viz 1.1), kněžstvím a nástupem na filozofickou fakultu na funkci zastupujícího děkana (viz 1.2) a společenským a politickým událostem před a během roku 1848 (viz 1.3)

2.1. *Mládí a studia*

Augustin Smetana se narodil v Praze 14. června 1814 jako nejstarší syn z třinácti dětí chudého kostelníka v chrámě u svatého Jindřicha na Novém Městě pražském. Jako malý kluk ministroval při mši a pomáhal otcí při výkonu jeho zaměstnání a dalších úkonech týkajících se jeho práce. To Smetanu vedlo k jasnému cíli – budoucí kněžské kariéře. Neviděl v tom pouze poslání, ale zároveň vidinu toho, že by dokázal lépe finančně zabezpečit svou početnou rodinu a dokázal podporovat i jiné chudé rodiny.¹ V 16 letech úspěšně ukončil studium na piaritském gymnáziu v Praze.²

Smetanova touha po kněžství neutichala ani po studiu gymnázia. V roce 1832³ nastoupil na povinný dvouletý kurz filozofické propedeutiky v pražském klášteře poblíž Karlova mostu v Praze. Studium na filozofické fakultě pro něj bylo podnětné, začaly se v něm objevovat první pochybnosti ve věcech zbožných. Na přednáškách teologie se vykládala zastaralá filozofie Friedricha Jacobiho, věnována pochybnosti o tzv. pravdě, o věčnosti pekelných trestů. Ve Smetanovi se nalomil jeho světonázor a toto učení v něm vzbuzovalo odpor proti tomuto opravdu barbarskému a surovému dogmatu katolické církve.⁴

---

¹ MAŠLAŇ, F. *Předmluva*, s. 3. In: Augustin Smetana *Vznik a zánik ducha*.

² Tehdejší doba neumožňovala ve školách studium dějepisu. Rakouská vláda dodržovala zákon, že země nepotřebuje učence, ale dobré a věrné poddané, protože tehdejší rakouský ministr Metternich považoval tyto znalosti za zabíjení ducha. MAŠLAŇ, F. In Augustin Smetana *Vznik a zánik ducha*, s. 3 a také v sborníku SMETANA, A. *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*, s. 29.

³ Ve sborníku *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty* se uvádí studium v rozmezí let 1830-1832, s. 19.

⁴ SMETANA, A. *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*, s. 35.

Ve Smetanovi vznikla během studia druhého ročníku bohosloví nová pochybnost, a to konkrétně o Ježíšově božství. Po dlouhých večerech naslouchal svému příteli⁵, který ho zasvětil do hvězdářství. Smetanovi to vyprávění tolik učarovalo, že jeho vnímání této vědy dokáže přesvědčivě poukázat na „*vysvobození jen poněkud myslícího ducha z nízkých mezí kruhu katolických představ*“.⁶ To ve Smetanovi vzbuzovalo dojem, že povídání o božském zjevení s konfrontací s učením o uspořádání vesmíru je možná trochu podobné obyčejné bajce.⁷ Lze se možná domnívat, že v této fázi jeho studia se objevují vážné trhliny spjaté s jeho předurčením stát se knězem.⁸ Myslím si, že možná právě v této době se můžou zaznamenávat počáteční myšlenky spjaté s jeho filozofickou dráhou.

O svých pochybnostech mluvil Smetana s profesorem exegeze Nového zákona, páterem Kozelkou. Páter Kozelka viděl v neustálých námitkách snahu mladého studenta vystoupit z řehole a hledal za tím milostný poměr, který v jeho současné situaci nemohl být naplněn.⁹ Zklamáný Smetana vycítil, že se mu odpovědi na jeho otázky od vedení školy nedostane. Svou snahu zaměřil výlučně jen na četbu knih, které chtěly katolicismus uvést v souladu se zdravým rozumem. Ani studium třetího ročníku bohosloví nespĺňovalo očekávání, které měl Smetana od studia. Dostalo se mu jen slepého memorování starých katolických tradic a názorů bez jediného místa pro zvědavé otázky. Klášterní knihovna nenabízela literaturu, ve které by získal odpovědi. Knihovna neměla k dispozici filozofická díla, německou klasiku ani moderní novátorské sbírky. V těžké situaci mu pomohl profesor filozofie dr. František Exner, který Smetanovi nabídnul k četbě svou rozsáhlou knihovnu. Již ve druhém ročníku Smetana samostatně studoval Hermesovu¹⁰ dogmatiku a Eschenmayerovu¹¹ náboženskou filozofii.¹²

---

⁵ Karel Fritsch (1812-1879) vystudoval práva a poté byl pracovníkem ve hvězdárně v Klementinu. SMETANA, A. *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*, s. 638.

⁶ MAŠLAŇ, F. *Předmluva*, s. 4. In: Augustin Smetana *Vznik a zánik ducha*.

⁷ *Taméž*, s. 4.

⁸ BAYEROVÁ, M. *Předmluva*, s. 22. In: SMETANA, A. *Sebrané spisy I*.

⁹ SMETANA, A. *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*, s. 39.

¹⁰ Georg Hermes (1775 – 1831) byl profesorem dogmatiky. Ovlivnil ho Kantův kriticizmus. Patřil mezi stoupence umírněného racionalizmu. SMETANA, A. *Příběh o jedné exkomunikace a doprovodné texty*, s. 641.

¹¹ A. K. A. Eschenmayer (1768 - 1852) byl profesor filozofie a medicíny. Ovlivnil ho Schelling, později i Jacobi s jeho požadavkem víry jako přesahu a doplňku racionální filozofie a bezprostředního vědomí o nadmyslových idejích. SMETANA, A. *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*, s. 641.

¹² MAŠLAŇ, F. *Předmluva*, s. 5. In: SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*.

Smetanu v té době už čekala chvíle, kdy musí složit slib poslušnosti, čistoty a chudoby. Nenamítal na odpřísáhnutí těchto slibů, hůř se vypořádával s myšlenkou přísahy na to, že věří všemu, co katolická církev předepisuje k věření.¹³ Smetana prosil převora před skládáním slibu o možnost absolvovat přísné doktorandské zkoušky z filozofie a možnost přípravy k profesuře filozofie. Převor souhlasil, ale s podmínkou, že Smetana dokončí studium teologie. Dne 29. října 1835 složil Smetana svůj slib.¹⁴

Smetana pokračoval ve studiu teologie tak, jak to slíbil. Jeho vysvěcení na kněze mělo proběhnout až za dva roky a zatím studium musel v tichosti trpět. Jedinou záchranou jeho duše a hlavně mysli byla četba filozofie. Smetana při četbě filozofických textů pochopil, že „*filozofie a katolicismus nehodí se dobře k sobě, již proto ne, že filozofie vždy hledá, kdežto katolicismus již všechno nalezl.*“¹⁵ Útěchu nacházel v textech Bolzana, Feuerbacha, Strausse a Hegela.¹⁶

2.2. Kněžství a filozofická fakulta

Po útrapných letech kněžské praxe v Dobřichovicích a v Chebu, jak to sám Smetana líčil ve svých pamětech, se utvrdil ještě více v přesvědčení, že ho to táhne více k filozofii. Byl neustále kritizován svými nadřízenými za příliš přelaskavý přístup, kterým v očích církve ztrácel autoritu. Pod patronátem profesora bohosloví dr. J. Beera¹⁷, který se stal křížovnickým generálem, zastával funkci správce klášterního sklepa. Smetana dokončil 4. srpna 1841 svá rigoróza¹⁸ a získal titul doktora filozofie. O rok později se stal adjunktem filozofické stolice na pražské univerzitě. Tato pozice mu zajistila nerušené studium vědy. Ihned v prvním roce svého adjunktování navštívil Smetana Německo, aby se obohatil o nové znalosti. Seznámil se německým filozofickým myšlením, kulturním a duchovním děním na univerzitách v Halle a

---

¹³ Smetana v pamětech odkazuje na Francise Bacona, který kdysi pronesl větu o tom, že studiem filozofie se Bohu vzdalujeme, ale pokud ji budeme studovat pořádně, tak nás to k Bohu navrátí. Smetana si myslel, že možná skrze studium filozofie se k němu navrátí víra a na základě toho může odpřísáhnout slib. SMETANA, A. *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*, s. 49. Smetanova odvolávka k témuž místu: viz *Sebrané spisy*, s. 125.

¹⁴ MAŠLAŇ, F. *Předmluva*, s. 5. In: SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*.

¹⁵ *Tamtéž*, s. 6.

¹⁶ *Tamtéž*, s. 6.

¹⁷ Jakub Beer (1796 – 1866) doktor teologie se specializací na tzv. náboženskou vědu, kterou přednášel na filozofii. Poté profesor dogmatiky na teologické fakultě. SMETANA, A. *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*, s. 647.

¹⁸ Rigorózum tvořilo zkoušku z fyziky a aplikované matematiky, z čisté matematiky a z nepovinné zkoušky z rakouských dějin. *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*, s. 20.

Berlíně.¹⁹ Při svých cestách postřehl, že v německých univerzitách bylo přednášeno s velkou horlivostí, zatímco na rakouských univerzitách probíhalo studium spíše formálně a zastarale.²⁰

Profesor filozofie dr. Exner byl v roce 1845 povolán do Vídně kvůli reformám nového studijního řádu, a tak jako suplenta své stolice povolává Smetanu, a to až do roku 1847. Na filozofické fakultě v Praze získává Smetana velkou oblibu u studentů, obzvlášť chvályhodně ho popisoval jeho student Josef Václav Frič (1829–1890). Znamý český spisovatel, novinář a politik popisuje Smetanu jako učitele, který poutavě přednášel a pobízel studenty k vlastním názorům a myšlenkám k daným přednáškám, což bylo v té době na půdě univerzity něco neslýchaného.²¹ Dychtivě a s velkým západem přednášel v rámci výuky i o zakázané filozofii²², která nespádala do rakouských školních norem, napsal Frič ve svých pamětech. S velkou oblibou učil o Kantovi, Fichtovi a Feuerbachovi. Přednášel o Hegelově filozofii vývoje lidstva, na kterou Friče již kdysi upozornil i slovenský literát, filozof Ludovít Štúr²³, představitel mladohegelské školy.²⁴

2.3. Rok 1848 a jeho následky

Prvotní krize v Evropě nastala v roce 1845. Neúroda s sebou přinesla enormní zvýšení cen a najednou se Evropou zmítal prudký ekonomický pokles.²⁵ V průmyslu došlo k náhlému propadu produkce, což následně vedlo k vysoké nezaměstnanosti. Důsledky krize poukázaly na to, jak slabý a nedostatečný je konzervativní řád. Najednou se režimy rychle hroutily, protože nedokázaly vydržet velký nápor liberálů a radikálů. Evropa se v těchto dobách zmítala ve vlnách revolucí. Prvotní impuls byl pád monarchie ve Francii. Nikdo nepředpokládal, že by se z monarchie mohla zrodit republika. Francouzský král Ludvík Filip byl sesazen z trůnu 24. března 1848 a byl

---

¹⁹ Kolektiv autorů *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení*, s. 613.

²⁰ MAŠLAŇ, F. *Předmluva*, s. 6. In: SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*.

²¹ *Tamtéž*, s. 8.

²² V prvním pololetí přednášel Smetana převážně Kantovu Kritiku, ve druhém přednášel převážně Hegelova Logiku. SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*, s. 45.

²³ Ludovít Štúr (1815 – 1856) byl politický vůdce slovenského národně osvobozenického hnutí a mesianizmu v 19. století. Byl významným pokrokovým myslitelem, hegelianem. Právě Hegel měl na jeho ideové formování velký vliv. Jeho spis *Přednášení historická* je v duchu hegelovské filozofie dějin. Kolektiv autorů, *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení*, s. 538.

²⁴ MAŠLAŇ, F. *Předmluva*, s. 9. In: SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*.

²⁵ V letech 1846 až 1847 postihla úrodu brambor plísňová epidemie. Nejhůře na tom bylo Irsko, ve kterém na následky hladomoru zemřelo zhruba milion lidí. RAPPORT, M. *Dějiny devatenáctého století*, s. 144.

nahrazen prvním prezidentem Ludvíkem Napoleonem. V Německu odpůrci režimu donutili pod nátlakem vládu, aby například uznala právo na svobodu tisku anebo aby se zavedl porotní soud.²⁶ Německý císař odvolal 13. března 1848 z postu rakouského kancléře Klemense Metternicha. O dva dny na to přislíbil habsburský dvůr uznat ústavu. Revoluce pak následně propukly i v Benátkách, Miláně, Praze i v Budapešti.²⁷ Tato situace vyvolala velké zděšení u mnohých diplomatů a byrokratů, ale změny nepřinesly národům očekávanou svobodu. Toho samého roku slavila pražská univerzita Karlova své pětisté výročí od založení a na místo děkana filozofické fakulty nastupuje Augustin Smetana. Při slavnostní imatrikulační řeči 8. ledna 1848 Smetana hlásal studentům to, že chce, aby se změnilo fungování školy k lepšímu. Zároveň hlásal, že chce opustit zastaralé rakouské zvyklosti a zavést nové a svobodné. Univerzita by podle jeho slov měla ožít v novém duchu. Smetanova imatrikulační řeč *O poslání univerzit*²⁸ je dobovým dokumentem, ale zároveň i hlubokým filozofickým a lidským projevem o věcech světa a člověka, o společenském poslání filozofie, ale i upozorněním na zdokonalení péče o studenty filozofie.²⁹

Smetana, který žil v období revoluce, reflektuje svými ranními spisy složitou situaci národnostních poměrů v rakouské monarchii, kde dochází ke střetům německé a české společnosti. Sám se hlásí k Palackému programu liberálního konstitucionalismu neboli vlády lidu prostřednictvím demokratické ústavy. Smetanova reakce³⁰ na Viléma Gablera (1821–1897)³¹ a jeho článek v časopise Českého musea (1847) *Něco o filozofii* se dá považovat za jeho první veřejný výstup na téma sporu německé a tedy i české filozofie.³² Smetana v krátkém spisku *O poslání naší české vlasti z hlediska obecného vývoje* (1848) tlumočí liberální zákony a trvá na federativním zřízení. Česká společnost se domáhá vlastních filozofických názorů, protože česká filozofie je také součástí obrození. Veškerý vliv české filozofie a literatury přicházel z Německa. Rakouská vláda ale všechno ostře sledovala a cenzurovala spisy. Čeští myslitelé se dožadují přetrhání vazeb s německou kulturou. Výrazně se o to zasazuje národní buditel Karel Havlíček, který se chce obrátit k francouzským či anglickým zdrojům.

---

²⁶ RAPPORT, M. *Dějiny devatenáctého století*, s. 144.

²⁷ *Tamtéž*, s. 145.

²⁸ Imatrikulační řeč v plném znění je zveřejněna v *Sebraných spisech I.* (s. 111 – 132).

²⁹ Kolektiv autorů *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení*, s. 613.

³⁰ Smetanova reakce v časopise *Ost und west* (1847) SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*, s. 6.

³¹ Vilém Gabler (1821 – 1897) byl původem Němec, ale psal česky. Byl pedagog, novinář a politik.

³² BAYEROVÁ, M. *Předmluva*, s. 6. In: SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*

Snaha o českou filozofii přinesla spisy jako *Základní filozofie. Logika. Metafysika* od Antonína Marka, které se považovaly spíše za německý překlad než původní dílo, a *Dušesloví zkušebné* od Ferdinanda Hyny nebo *Dobrověda* od Františka Klácela. Recenzenti ale poukazují na díla jenom jako na plagiáty německých filozofů. Až tady se začínají krystalizovat myšlenky toho, jakým směrem by se česká filozofie měla ubírat.³³

Ke Smetanovi dorazila 12. března 1848 deputace studentů pod vedením tehdy 19letého J. V. Friče se žádostí, aby pomluvil smuteční řeč jako poctu vídeňským studentům, kteří padli jako oběti na vídeňských barikádách.³⁴ Frič píše ve svých *Pamětech* o krásné a povznášející slavnosti v Týnském chrámě³⁵, kde před studenty předstoupil Smetana a v duchu volně vlasteneckém si získal akademickou mládež. Smetana šťasten, že byla vyhlášena svoboda tisku, nepředložil k cenzuře svou řeč arcibiskupovi. Také si k projevu odmítnul vzít vysoké kněžské boty, které byly striktně nařízené pro nošení a byly součástí kněžské etikety v oblékání.³⁶ Těmito přestupky si zneprátelil církev i tehdejší školství.³⁷ Již tehdy bylo zjevné, že se jeho pozice na akademické půdě začíná otrásat. Smetana byl 14. března zvolen studenty za mluvčího filozofů s posláním reformování studijního řádu ve Vídni, kam měl být vyslán, ale představený řádu dr. Beer mu v tom zabránil.³⁸ Po nepovedené bouřlivé schůzi v Karolinu 15. března 1848 se začaly výbory studentů sdružovat s vlastní peticí, kde hlavními hesly byla svoboda vyučování, zbavení se náboženských a národnostních předsudků atd. Právě Smetana se měl podílet na vypracování³⁹ studentských požadavků.⁴⁰

Smetana byl po porážce revolučního hnutí v roce 1849 sesazen z funkce děkana fakulty a zbaven profesury. Jako pedagoga ho všude odmítali a následně na to se

---

³³ BAYEROVÁ, M. *Předmluva*, s. 8. In: SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*

³⁴ MAŠLAŇ, F. *Předmluva*, s. 11. In: SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha.*

³⁵ *Řeč v Týnském chrámu* je zveřejněna v *Sebraných spisech I.*, s. 139 – 142.

³⁶ Smetana se účastnil shromáždění převážně mladších příslušníků katolického duchovenstva, kteří společně sepsali petici. V petici žádali o možnost nenošení vysokých kněžských bot, které byli součástí kněžského úboru a možnosti nošení civilních kalhot. Záměrem bylo to, aby tím, že odloží svou specifickou část kněžského úboru, se tak více přiblížili občanské společnosti. Arcibiskup tuto petici odmítnul. SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*, s. 49.

³⁷ MAŠLAŇ, F. *Předmluva*, s. 13. In: SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha.*

³⁸ Dalším důvodem, který zabránil Smetanovi účast na této akci byl ten fakt, že neovládal dostatečně dobře češtinu. SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*, s. 48.

³⁹ I když se Smetana podílel na vypracování reformy vysokých škol, tak se k tomu veřejně nedoznává. Je tomu tak z důvodu významné politické události, ke které se po březnu 1848 nechťel jen tak přihlásit. SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*, s. 49.

⁴⁰ BAYEROVÁ, M. *Předmluva*, s. 48. In: SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*

dostává do existenční krize. Smetana se dostal do veřejného konfliktu s církví. Byl obviněn ve *Vídeňském listu církevním* (č. 26, 1850), že studenty v otevřeném listě vybízí k boji na barikádách. Z Vídně obdržel pokyn, aby své chování mírnil a jako řeholní kněz by se neměl míchat do politických a reformačních záležitostí a hlavně by se měl vyvarovat revoltování.⁴¹ Následně na to je z církve exkomunikován. V roce 1850 mu Palacký nabídnul místo redaktora v liberálních novinách *Union*. Poté ale odjíždí do Altany, kde přijal místo soukromého učitele. Dlouho zde však kvůli zdravotním potížím nevydržel. Smetana se vrací zpátky do Prahy. Roku 1851 umírá na tuberkulózu. Jeho pohřeb sledovalo desetitisíc truchlících, mezi nimi převážně Smetanovi studenti ale i další příznivci. Pohřeb se stal památným tichým manifestem, u kterého byla nezbytná asistence policie.⁴²

---

⁴¹ MAŠLAŇ, F. *Předmluva*, s. 13. In: SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*.

⁴² Kolektiv autorů *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení*, s. 613.

3. Úvod do Smetanovy filozofie

Smetanova filozofie představuje v dějinné tradici českého filozofického myšlení 19. století jeden z vrcholných projevů. Díla mapují evropskou myšlenkovou problematiku v návaznosti na německou klasickou filozofickou tradici, avšak nejenom ve smyslu napodobování a přijímání velkých filozofických systémů německého idealismu 19. století. Pro Smetanu byla ale směrdatná Hegelova filozofie, na kterou kriticky reaguje. Ve své filozofii poukazuje na současnou sociální literaturu s otázkami vzájemného vztahu filozofie a lidské aktivity. Dalším velkým tématem pro Smetanu bylo řešení filozofického stanoviska a realizace filozofie v oblasti světových dějin.⁴³

Nejdůležitější Smetanovo filozofické spisy jsou *Die Bedeutung des gegenwärtigen Zeitalters* (Význam současného věku, Praha 1848), *Die Katastrophe und der Ausgang der Geschichte der Philosophie* (Obrat a vyústění dějin filozofie, Hamburk 1850)⁴⁴ a posmrtně vydaná díla *Der Geist, sein Entstehen und Vergehen* (Vznik a zánik ducha, Praha 1856), *Geschichte eines Exkommunizierten* (Osudy kněze vyobcovaného z církve, Lipsko 1863). Velký význam mají i nepublikované práce Smetanových univerzitních přednášek z roku 1849 ze soudobé filozofie a rozsáhlý rukopisný materiál pro srovnání filozofických principů identitní německé filozofie. Smetanova filozofická reflexe pojetí dějin je přímým odkazem na pojetí dějin z německé klasické filozofie.⁴⁵

Smetana byl součástí studentských bojů na barikádách, podporovatel českého národního obrození i myšlenky slovanství.⁴⁶ Mezi jeho pozůstalosti⁴⁷ patří krátký spisek *O poslání Čech z hlediska vývoje evropského a světového*.⁴⁸ Zabývá se důležitou otázkou slovanství, posláním českého národa.

3.1. Spis Úvahy o budoucnosti lidstva

---

⁴³ Kolektiv autorů *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení*, s. 613.

⁴⁴ Smetana se ve spisu *Obrat a vyústění dějin filozofie* zabývá třemi směry předkantovské filozofie: empirizmem, racionalizmem a skepticizmem. Dále se zabývá třemi momenty racionalistického směru předkantovské filozofie.

⁴⁵ Kolektiv autorů *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení*, s. 614.

⁴⁶ MAŠLAŇ, F. *Předmluva*, s. 3. In: SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*.

⁴⁷ Mezi další Smetanovy písemné pozůstalosti patří například *Úvod k první přednášce z kurzu o Hegelově filozofii* na filozofické fakultě pražské univerzity přednesený v letním semestru 1849. Veškeré rukopisné pozůstalosti, koncepty, články atd. vyšly v sborníku *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty* (2008), kde se texty objevily v českém překladu i v německém originálu.

⁴⁸ Spisek je zveřejněn jako součást sbírky *Budoucnost ČSR podle Bolzana, Eberta a Smetany*. Dále se objevil jako součást sbírky *Sebrané spisy I.* v upravené verzi pod názvem *O poslání naší české vlasti z hlediska obecného vývoje*.

Smetanův spis *Die Bedeutung des gegenwärtigen Zeitalters* (Úvahy o budoucnosti lidstva)⁴⁹ vychází v revolučním roce 1848. Popisuje v něm svůj politický postoj v otázce dějinnosti, poslání a úkol filozofie, náboženské postavení a historický vývoj společnosti.⁵⁰ Smetanovi imponovala Hegelova filozofie, zvláště svým všeobsáhlým jednotícím rozvržením duchovnosti univerza, a to s důležitým zdůrazněním historičnosti a metodickým postupem v dialektice.⁵¹ Spis se dá považovat za abstraktní systematický výklad reagující na současné dění. Bayerová vyzdvihuje v tomto spisu Smetanovu myšlenku revoluční zkušenosti, která pozdvihuje národ. O to významnější je podle ní názor na přítomné období, které představuje přechod k revoluci ve srovnání paralelou současného „přechodu od náboženství k umění, od práva k lásce,“⁵² k samotnému vzestupu vědy.⁵³

Již v předmluvě Smetana ostře kritizuje politickou situaci v Evropě v 18. století, kdy ani francouzská revoluce nebyla pro svrchovanou moc ponaučením a nadále utiskovala svobodu. Církev po radikální restrukturalizaci mohla opět ohlupovat věřící. K moci se dostala strana, která ještě více profitovala ve svůj prospěch a pro vlastní blaho.⁵⁴

V úvodu knihy chápe Smetana všechn život jako neustálý souboj dvou sil, a to pozemskosti a božskosti. Tyto síly jsou spolu navěky spoutány a jsou ve věčném sporu. Ani jedna z těchto sil nepředstavuje samostatnou bytost.⁵⁵ Obě tyto síly jsou rovnocenné a tvoří podstatu člověka, ale i jedinou podstatu veškerenstva. Před existencí člověka vládla pozemskost nad dřímající božskostí a až člověk jednou nebude, tak pozemskost bude sloužit k probuzení božskosti. V člověku pozemskost a božskost vedou neustálý boj. Před existencí člověka byli všichni tvorové pod nadvládou pozemskosti a po vyhnutí člověka budou pod nadvládou božskosti.⁵⁶ Člověk představuje život přírody a tu je třeba chápat jako členěný přechod od pozemské moci k moci božské. Člověk svými dějinami zastupuje nejvyšší místo a je

---

⁴⁹ Spis *Die Bedeutung des gegenwärtigen Zeitalters* byl vydán v češtině ve dvou překladech. První byl *Úvahy o budoucnosti lidstva*. Druhý překlad byl *Význam současného věku*. Tento název odpovídá původní německé verzi z roku 1848. Část spisu *Význam současného věku* je také součástí sbírky *Sebrané spisy I*.

⁵⁰ Spis je rozdělen do pěti kapitol: 1. Náboženství a umění, 2. Právo a láska, 3. Věda, 4. Dějinný podklad tohoto věku, 5. Přírozený podklad a jeviště dějin.

⁵¹ SMETANA, A. *Úvahy o budoucnosti lidstva*, s. 1.

⁵² BAYEROVÁ, M. *Předmluva*, s. 33. In: SMETANA, A. *Sebrané spisy I*.

⁵³ *Tamtéž*, s. 33.

⁵⁴ SMETANA, A. *Úvahy o budoucnosti lidstva*, s. 2.

⁵⁵ JEMELKA, P. *Reflexe environmentální problematiky v dějinách české a slovenské filozofie*, s. 35.

⁵⁶ SMETANA, A. *Úvahy o budoucnosti lidstva*, s. 3.

pojítkem mezi minulostí a budoucností. Dějiny vznikají jako součást přírodního přechodu obklopené pozemskostí a božskostí. „Život v dějinách není tedy ničím jiným než odrazem života v přírodě, dějiny a přírody jsou ve věčné organické souvislosti a je možné je pochopit skrze chápání jedno z druhého.“⁵⁷ Člověk se ale se svým způsobem života vymanil z přírody a tím jako by přišel o sféru božskosti, která mu ale najednou začala chybět. Začal hledat Boha a vidět ho v projevech přírody, v živlech a přírodních jevech. Kde jinde by měl přece člověk hledat projevy božskosti než v přírodě, která ho obklopuje?⁵⁸

3.2. Text „Schelling a Hegel“ – Komparace a diference jejich filozofie

Text *Schelling a Hegel*⁵⁹ zachycuje Smetanovy filozofické námitky vůči oběma filozofům, kde připsal i vlastní filozofické názory. Rozpracovaný text měl být možná součástí většího filozofického komplexu, ale bohužel ho už Smetana nestihnul dopsat.⁶⁰ Text je rozčleněn na dvě části: jejich společné rysy a jejich rozdíly.

V části společných rysů Smetana popisuje to, že německá klasická filozofie představuje třetí stupeň filozofie dějin, jemuž předchází dva filozofičtí velikáni druhého stupně.⁶¹ Schelling a Hegel tvoří společně v rámci třetího období filozofie dějin druhý stupeň. Smetanovo stupňovité rozdělení filozofie dějin se vzájemně prolíná a kontinuálně do sebe zapadá.⁶²

V ukázce popisuje Smetana u Schellinga jeho pozdní (pozitivní) filozofii „Offenbarungsphilosophie“, kde jednou z hlavních myšlenek je komparace božského zjevení a mytologického procesu, kde oboje může mít stejný reálný základ. Dokonce reálnější než přírodní proces. U Hegela vystihuje jeho období filozofie práva ze spisu *Grundlinien der Philosophie des Rechts* (Základy filozofie práva, 1820). V první části

---

⁵⁷ Kolektiv autorů *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení*, s. 619.

⁵⁸ SMETANA, A. *Úvahy o budoucnosti lidstva*, s. 4.

⁵⁹ Krátká ukázka *Schelling a Hegel* byla publikována v roce 2008 ve spisu *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*, kde se objevila v německém originálu *Schelling und Hegel* (str. 202 – 208) i v českém překladu (str. 336 – 341).

⁶⁰ Kolektiv autorů *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení*, s. 614.

⁶¹ Německá klasická filozofie představuje pro Smetanu třetí období v novodobých dějinách. Charakteristické znaky pro toto období je filozofický soud, který je nezátížený představou. Členění na jednotlivé stupně se u Smetany prolíná, proto nelze celkově brát německou klasickou filozofii pouze za filozofii soudu, taktéž radit Kantovi filozofické počátky za filozofii tohoto období. SMETANA, A. *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*, s. 686.

⁶² SMETANA, A. *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*, s. 336.

textu Smetana nachází jejich společné rysy. Hegel pro svou filozofii převzal Schellingovo stanovisko k náboženství. Zde ponechává uznání křesťanské trojjednosti, protože absolutní vědění má stejný obsah jako absolutní náboženství. To, proč Hegel přijal křesťanské učení, Smetana vysvětluje tak, že s „*abstraktní pravdou lze svévolně spojit konkrétní omyl.*“⁶³ Tím vlastně chtěl naznačit fakt, že náboženské dogmata vyplní mezeru tam, kde na to už filozofie nestačí. Proto určitá část Hegelových žáků⁶⁴ odmítla křesťanský obsah jeho učení.

U Hegela je jeho spekulativní jednota až v závěru vývoje. U Schellinga je tato jednota hned na počátku. U obou filozofů je ale daná jednota absolutní. Schelling ani Hegel nedokázali pochopit to, že by Bůh byl z antropologického hlediska jen výtvozem představy, nebo vzniknul jen myšlenkou člověka z filozofického hlediska. Považovali to za velký omyl, stejně jako tezi, že lidstvo je středem božského života.⁶⁵

Oba učí o absolutní identitě objektu a subjektu. Tuto filozofii oba považují za objektivní, protože identita má být absolutní. Právě z této pozice je podle Smetany zřejmé, že to byl ten důvod, že ani jeden z nich nemohl napsat morální filozofii, protože u ní je důležitý předpoklad subjektu.⁶⁶

Na Schellingovi a Hegelovi je podle Smetany vidět, že oba chtějí v rámci svých filozofických soustav pojmout všechno, ale zároveň to nehodící se přehlíželi. Smetana doslova označuje proces vývoje u obou filozofů jako nudné střídání jedné disjunkce a konjunkce za druhou. Zvláště u Hegela poukazuje na jeho tezi nekonečnosti, protože jeho absolutní identita se rozpouští a nikam dál nevede.⁶⁷

Text se dále zabývá rozdíly mezi Schellingovou a Hegelovou filozofií. Hned první rozdíl je v tom, že Schellingovo absolutno se jakoby vznáší nad zkušeností a nemůže dospět ke skutečnosti. Dalo by se to interpretovat jako kdyby se Bůh, který se vznáší nad světem, jen díval na svět a nebyl schopný nic vytvořit. Je to chápání původu

---

⁶³ SMETANA, A. *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*, s. 336.

⁶⁴ Jedná se o část Hegelových žáků levohegelské orientace. Mezi ně patří D. Strauss, B. Bauer, M. Stirner, L. Feuerbach (u kterého je náboženská problematika orientovaná specifickým směrem). SMETANA, A. *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*, s. 686.

⁶⁵ *Tamtéž*, s. 336.

⁶⁶ *Tamtéž*, s. 337.

⁶⁷ *Tamtéž*, s. 338.

smyslového světa u Schellinga, který tento proces vidí jako dokonalé odtržení od absolutnosti.⁶⁸

Schelling nazývá svou reflexivní filozofii jako negativní. Na rozdíl od Schellinga Hegel posouvá svůj dialektický pohyb směrem k myslícímu subjektu (filozofa, samotného bytí). Schelling na rozdíl od Hegela do své filozofie umístil konečno a nekonečno ve smyslu stejné platnosti, rovnováhy. Hegel naproti tomu z hlediska objektivizmu nekonečno považuje za převahu konečna. Smetana považuje Hegela za formálního Schellinga. Pro Hegela se „*předmětem pojmu nestal celý soud, subjekt – objekt, nýbrž pouze objekt, nekonečno.*“⁶⁹

---

⁶⁸ Smetana použil přímo citaci ze Schellingova spisu *Philosophie und Religion* (1804).

⁶⁹ SMETANA, A. *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*, s. 339.

4. *Filozofie přírody*

To, co nás primárně zajímá v kontextu této práce, je filozofický přínos představitelů „Naturphilosophie“. Tímto termínem se označuje německá spekulativní filozofie z konce 18. a počátku 19. století prováděná německými filozofy směru schellingovsko-heglovského. Příroda se jeví jako jinobytí. Příroda je kvůli svému jinobytí, kvůli svému nevědomí odkázaná na ducha. Právě skrze ducha ji lze porozumět.⁷⁰

4.1. *Pojetí ducha a přírody u Schellinga v rámci filozofie přírody*

Jeden ze stěžejních aspektů Schellingovy filozofie⁷¹ je pojem přírody, na kterou nasměroval svůj zájem a přichází s vlastní koncepcí. Začne se zabývat „spekulativní fyzikou“. Toto je klíčový moment německého idealismu, který je vidět jako pozadí Schellingovy filozofie. Schelling ve své filozofii rozpracovává problematiku rozdvojeného vztahu subjektu a objektu, kterému předcházelo absolutno, chápáno jako původ všeho.⁷² Samotný úkol filozofie spočívá ve výkladu vědění (tzn. shodě subjektu s objektem).⁷³ Schelling v této souvislosti navazuje na Fichteho. Plně chápe, že Fichte zavedením absolutního Já se pouze zaměřil na subjekt a objekt (Ne – Já) jen odstrčil stranou a více se tím nezabýval. Schelling naopak chtěl navrátit objekt zpátky a vyřešit tuto problematiku svým „ideal-realizmem.“⁷⁴ Schelling se v této souvislosti obrací k objektivitě přírody.⁷⁵

V Schellingově filozofii je příroda jako forma ducha v centru zájmu. Jeho pojetí přírody je tak mnohem komplexnější ve srovnání s Hegelem. Schelling přichází s myšlenkou, kde Bůh, vědomí, Duch, Já a příroda jsou jedno a to samé. Příroda je podle Schellinga nejlépe poznatelný projev Boha.⁷⁶ A protože poznání tohoto absolutního Já je hlavním úkolem filozofie samotné, je tak filozofie přírody nejhodnotnější filozofickou disciplínou. Sama má potenciál nahradit všechny ostatní vědy a stát se jedinou a nejdokonalejší cestou poznání.

---

⁷⁰ CORETH, E. *Filozofie 19. století*, s. 84.

⁷¹ V roce 1797 napsal Schelling spis *Ideje k filozofii přírody*.

⁷² CORETH, E. *Filozofie 19. století*, s. 37.

⁷³ Fichte se v rámci své filozofie snažil pochopit toto rozdvojení na subjekt a objekt na základě předcházející jednoty. Fichtovo „absolutní Já“ má být právě jakýmsi subjektem a objektem zároveň. Avšak Fichte pouze toto rozdvojení subjektu a objektu převádí na absolutní Já. CORETH, E. *Filozofie 19. století*, s. 37.

⁷⁴ Později Hegel má pro tohle název objektivní idealismus jako protiklad k Fichteho subjektivnímu idealismu. CORETH, E. *Filozofie 19. století*, s. 38.

⁷⁵ CORETH, E. *Filozofie 19. století*, s. 38.

⁷⁶ SOBOTKA, M. *Schelling a Hegel*, s. 32.

Schelling byl v době své profesury silně ovlivněn Fichtem. Hlásil se ve filozofii k subjektivnímu idealizmu. Subjektivní idealizmus vrcholil v tom, že (Fichtovo) Já představuje to jediné, reálné a absolutní. „Já“ klade sám sobě svou vlastní protivu – „Ne Já“ – to znamená svět představový. Později se Schelling obrací od „Já“ k filozofickému výkladu přírody. Fichte ve svých tvrzeních zavrhoval Kantovu věc o sobě a tím pádem pro něj příroda nebyla nic samotného, sebou samým jsoucím. Schelling ale tvrdí, že duch představuje výtvar přírody.

4.2. Pojetí ducha a přírody u Hegela v rámci filozofie přírody

Hegel přichází se svým dialektickým výkladem ducha, který postupně prochází třemi stupni vývoje.⁷⁷ Subjektivní duch podle Hegela nechává vzniknout přírodu, která je jeho součástí (vytváří ji ze sebe) a tuhle omezující formu na sebe přijímá.⁷⁸ Duch a jeho pohybové nutkání a nestabilita je pouze obyčejným důsledkem právě této snahy dosáhnout opět způsobu bytí odpovídajícímu podstatě ducha. Duch je v existenci přírody nespokojený a hledá cestu ven. Duch má jiný cíl poznání. Příroda je odkázána na ducha. Právě i v této souvislosti lze poukázat na to, že přírodě by nešlo plnohodnotně porozumět, aniž by byla bez skutečnosti ducha. Podle Hegela je příroda vnější sféra ducha, která má podle ducha „nastaveny parametry“, díky nimž ji můžeme posuzovat a zkoumat.

Jak už bylo řečeno, tak příroda představuje pouhou vnějšnost, „rozpor“, který se rozpouští jedině v duchu. Hegelova snaha pojmout přírodu je popsána jako určitý evoluční systém rostoucích zřetelností jejího duchovního vnitra. Hegel tvrdil, že na přírodu se musíme dívat jako na systém stupňů, které se rodí a vyvíjejí navzájem.⁷⁹ Naprosto nevhodná forma bytí je pro ducha, když existuje v přírodě. Duch je ve stavu „absolutní rozervanosti“⁸⁰ a snaží se o to, aby se z ní vymanil. Podle Hegela je ale příroda pouze jedna z vývojových fází ducha. Duch je v existenci přírody nespokojený a hledá cestu ven. Duch má jiný cíl poznání. U Hegela hraje příroda ve vývoji ducha spíše vedlejší roli. Soustava *Fenomenologie ducha* je inspirována Schellingovou soustavou transcendentálního idealizmu. Hned první kapitoly v části *Vědomí* obsahují důležité termíny ze Schellingovy epochy vývoje vědomí. Jedná se o kapitoly s názvem

---

⁷⁷ Hegel ve své filozofii definuje tři typy duchů: subjektivní duch, objektivní duch, absolutní duch.

⁷⁸ SOBOTKA, M. G. W. *F. Hegel- Život a dílo*, s. 61.

⁷⁹ CORETH, E. *Filozofie 19. Století*, s. 84.

⁸⁰ HEGEL, G. W. F. *Fenomenologie ducha*, s. 69.

Smyslová jistota, Vnímání, Síla a schopnost rozvažovat. Tyto termíny odpovídají právě epochám vývoje vědomí. Schelling tyto termíny používá k celkovému výkladu geneze Já. Hegel ale tento výklad převádí na souhrn dějinného vývoje lidského vědomí, tj. jakým způsobem se lidské vědomí postupně dopracovává k poznání pravdy.⁸¹

Hegelova a Schellingova koncepce mají stejný základ v představě všezahrnujícího absolutna, Hegel se však vůči tomuto neomezenému absolutnu vymezuje tím, že absolutno má nepodmíněnou existenci⁸² Toto vytýká Schellingovi. Naopak tvrdí, že absolutno je bytostně výsledkem a teprve až na konci se jeví tak, že představuje to, co opravdu je.⁸³ Hegel mluví o absolutnu nebo duchu, který vyvstává ze svého dokonalého bytí, jež je ale určitým způsobem neukončené a jakoby upadá do „smrti“⁸⁴, ale ta je pro něj nevhodným způsobem existence. Duch se podle Hegela stává pouze bytím o sobě. Duch je uzavřen a je bez jakékoliv reflexe⁸⁵, což to se pak změní v bytí pro sebe.⁸⁶

Hegel napsal dílo *Fenomenologie ducha* (1807) jako první díl celkového systému jeho filozofie. Tento díl měl za úkol pojmut určité vědecké stanovisko, které bude sloužit jako východisko pro opravdové vědy. Kapitola o duchu je vysvětlena v užším slova smyslu, pojednává o duchu objektivním.⁸⁷ Hegelova filozofie přírody představuje nejméně propracovaný oddíl celého jeho filozofického systému. Na druhou stranu musíme dodat, že Hegelova filozofie přírody přinesla ve své době zajímavá řešení u některých přírodních jevů.

---

⁸¹ SOBOTKA, M. *Schelling a Hegel*, s. 125.

⁸² HEGEL, G. W. F. *Fenomenologie ducha*, s. 66.

⁸³ *Tamtéž*, s. 62.

⁸⁴ *Tamtéž*, s. 69.

⁸⁵ *Tamtéž*, s. 69.

⁸⁶ *Tamtéž*, s. 67.

⁸⁷ CORETH, E. *Filozofie 19. století*, s. 60.

5. *Vznik a zánik ducha*

Primárním dílem, které jsem si vybral k četbě, je spis *Vznik a zánik ducha* (v originálu *Der Geist, sein Entstehen und Vergehen*), s podtitulem *filozofická encyklopedie*. Dílo vyšlo až po autorově smrti v roce 1865, a to v německém originálu. Spis byl přeložený do češtiny a vydaný pod záštitou České akademie věd v roce 1923. Předmluvu ke spisu a průvodce jeho filozofií napsal dr. František Mašleň.

Smetanovo životní dílo *Vznik a zánik ducha* si nekladlo za cíl představovat systém absolutní v tradičním hegelovském pojetí. V dílu se primárně pokoušel o reflexi vývoje ducha. Smetana zařadil vývoj i samotnou historii lidského ducha do nejširších metafyzických a ontologických souvislostí.⁸⁸ Jeho snahou byla idea vytvořit vlastní myšlenkovou „teorii všeho“, kde se pokusí představit svůj filozofický výklad světa v dějinném vývoji.⁸⁹ Dílo nám reflektuje dobové „preddarwinovské“ evolucionistické tendence. Přináší světu informace encyklopedickou formou jako souhrn toho, co je tu již k dispozici. Evolucionistické teorie z první poloviny 19. století se dopracovaly k chápání ducha a přírody v jedné obecné souvislosti. Člověk tvoří jeden stupeň ve vývoji a „nutí filozofii pojmut onen nejpodivuhodnější produkt – lidské vědomí – právě jako produkt.“⁹⁰

Smetana rovněž ve zmíněném díle vychází i z tzv. filozofie identity a navazuje na myšlenky německých filozofů, a to především na Hegela a (raného) Schellinga. Po vzoru filozofie německého idealismu zaměřuje svou pozornost ve filozofii právě na člověka, lidství obecně a svobodu.⁹¹ Vychází však rovnoměrně – v souvislosti s tímto spisem – z obou filozofů, protože jádro Hegelovy koncepce má stejný základ jako u Schellinga. Společný základ byl ten, že oba měli představu o všezahrnujícím absolutnu.⁹² Toto absolutno nepředstavuje pouze substanci, ale je přímo subjektem, jehož charakteristickými znaky jsou nestabilita, překonávání sebe sama a nutnost

---

⁸⁸ Smetana se ve spisu ontologickým výkladem zabývá málo. Určité odkazy na vztah myšlení a bytí se dají nalézt, ne v souvislém textu, ale „roztroušeně“ v celém spisu. Souvislý text o existenci jedné prapodstaty, o všeobecném či světovém duchu se nachází hlavně ve spisu *Obrat a vyústění dějin filozofie*. In: Sebrané spisy I., s. 20.

⁸⁹ KOSATÍK, P. *České okamžiky*, s. 67.

⁹⁰ BAYEROVÁ, M. *Předmluva*, s. 22. In: SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*

⁹¹ HEMELÍK, M. *Sešity k dějinám filozofie XIII. Přehled dějin českého filozofického myšlení v XIX. a XX. století*, s. 24.

⁹² SOBOTKA, M. *Schelling a Hegel*, s. 125.

stálého pohybu.⁹³ Oba zmínění filozofové, ze kterých Smetana čerpal, se ale v dalších tezích a myšlenkách rozcházejí. Na vybrané rozdíl bych chtěl v rámci této práce upozornit.

Obsahově se dílo *Vznik a zánik ducha* dělí na dvě části. První část se jmenuje *Příroda neorganická*. Smetana v této části sahá ke kosmogonickým počátkům vzniku naší sluneční soustavy a naší planety prostřednictvím dvou působících sil. Druhá část knihy s podtitulem *Život organický* je systematicky rozčleněna do pěti podkapitol. Smetana v jednotlivých podkapitolách (Rostlina, Zvíře, Člověk⁹⁴, Bytost ideální a Citovec), které na sebe navazují, popisuje samotný vývoj ducha, který se vyvíjí a projevuje v jednotlivých životních formách. Specifickou částí spisu je fáze ducha jako ideové bytosti. Bytost ideová je entita, která ke svému bytí dospěla přes lidskou bytost. Bytost ideová má za sebou veškeré světové dějiny. Tato bytost je povznesena nad čas, žije ve věčnosti.⁹⁵

Smetana rozlišuje přírodní život jako stupňovitou složeninu pěti stupňů: nižší vědomí, zvláštní vědomí, vědomí o vědomí, obecné vědomí a vyšší vědomí.⁹⁶ Těchto pět stupňů se projevuje postupně skrze živoucí tvory. Zde, ve spisu *Fenomenologie ducha*, je vidět rozdílnost ve formách vědomí mezi pohledem Smetanovým a Hegelovým. Hegel ve spisu opomenul části jako nižší vědomí a zvláštní vědomí.⁹⁷

Jako zavádějící se ve Smetanově filozofii může jevit vysvětlení termínů ducha a duše. V souvislosti s kapitolou týkající se lidské bytosti pracuje s oběma termíny, které se v souvislosti s výkladem můžou špatně interpretovat. Smetana právě v této souvislosti poukazuje na Herbartovu tezi ohledně jeho definice ducha. Podle Herbarta je duše, která je nazvaná duchem, pouze tehdy, pokud myslí, cítí a žádá.⁹⁸ Podle Hegela představuje duch něco mnohem komplexnějšího než jenom pouhou duši. Zásadním momentem je Smetanovo tvrzení, podle něhož je pojem ducha u Hegela nesprávný, protože ho chápe nakonec jen jako absolutního ducha, avšak u pojmu absolutní se

---

⁹³ HEGEL, G. W. F. *Fenomenologie ducha*, s. 61.

⁹⁴ Zde je patrná „schellingovská“ tendence přechodu od přírody k inteligentní bytosti. Smetana k této teorii přidává vlastní představu duchovní formy vývoje vyobrazené ve dvou entitách – Bytosti ideální a Citovci. SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*, s. 22.

⁹⁵ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 291.

⁹⁶ *Tamtéž*, s. 214.

⁹⁷ Hegelova *Fenomenologie ducha* se v úvodní části spisu zabývá Vědomím (A), Sebevědomím (B) a Rozumem (C).

⁹⁸ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 186.

jedná o abstrakci. Smetana naznačuje, že tato Hegelova abstrakce se tím pádem označuje za něco nepravdivého.⁹⁹ Odmítá možnost absolutního poznání, protože tato možnost není v lidských silách. Místo toho Smetana směřuje pozornost ke svému filozofickému systému, který nazývá systémem relativní identity, ve němž celou problematiku přemísťuje na otázku vývoje. V tomto vývoji existuje zákon relativní převahy, který by se dal interpretovat tak, že neexistuje absolutní odloučení ani absolutní totožnost. Podle Smetany existuje jen relativní identita konečna a nekonečna.¹⁰⁰

5.1. Konečno a nekonečno

K tomu, abychom mohli pochopit ducha ve své dokonalosti, nám podává pomocnou ruku poznání, ze kterého vyplývá, že všechno skutečno vyvstává ze spojení konečna a nekonečna. Uvědomění si této jednoty je čistý duch, konkrétno. Konkrétno se u Hegela i u Schellinga vyjadřuje jako jednota protikladů, a to subjektu a objektu.¹⁰¹ U Smetany je chápáno konkrétno jako spojení nekonečna a konečna.¹⁰² K tomu, aby byl duch chápán jako něco dokonalého, tak musí být konkrétní, všejediný. Duch představuje něco konkrétního, ale na druhou stranu nic hmotného. Smetana v tomto kontextu píše, že duch je průzračný.¹⁰³ Smetana obecně pro své filozofické východisko v dílech používá pojem „vědomí“, které představuje identitu konečna a nekonečna. Lidský duch se postupným vývojem dopracovává nebo dospívá do fáze, kdy pozná, že všechno skutečno je něco konkrétního, představuje jakýsi celek z konečna a nekonečna.¹⁰⁴

Protiva konečna a nekonečna není nicméně příčinou světa, ale jejich sjednocení z čistého konkrétního ducha je účelem (důvodem) světa. Protiklad konečna a nekonečna tvoří základ veškerého bytí, všeho, co existuje, toho, o čem se nedá prohlásit, že se jedná pouze o klam, i když sám je přímým zdrojem mnohého klamu.¹⁰⁵ Ve světě všechno vzniká a zaniká, zatímco samotný vznik a zánik nepovstaly, takže

---

⁹⁹ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 186.

¹⁰⁰ BAYEROVÁ, M. *Předmluva*, s. 24. In: SMETANA, A. *Sebrané spisy I*.

¹⁰¹ *Tamtéž*, s. 18.

¹⁰² V souladu s tímto spisem by to mohlo být vykládáno tak, že duch nemohl vzniknout z ničeho, ale z něčeho.

¹⁰³ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 9.

¹⁰⁴ HEMELÍK, M. *Sešity k dějinám filozofie XIII. Přehled dějin českého filozofického myšlení v XIX. a XX. století*, s. 23.

¹⁰⁵ BAYEROVÁ, M. *Předmluva*, s. 18. In: SMETANA, A. *Sebrané spisy I*.

tím pádem nemohou ani zaniknout. Takže abychom to správně pochopili, tak protiva nebyla dříve než svět společně s duchem. Protiva konečna a nekonečna se vždy objevuje pojmově jako důvod světa a ducha.¹⁰⁶ Dochází k tomu až tehdy, když vývoj ducha dospěl k dokonalosti. To znamená, že duch poznal sám sebe a skrze poznání sebe sama poznal dokonale i ten svět.¹⁰⁷

Z poznání ducha, konkrétního Jedina (pozn. ducha), můžeme vyabstrahovat jeho dva prvky (principy), a to konečno a nekonečno. Oba tyto prvky jsou pouze abstrakcí. Existence protikladů je pouze jako myšlenka. Ani jedno z nich nemá svou absolutní formu existence.¹⁰⁸ „Skutečně existuje pouze Jedino, jest idealism, na němž spočívá realism toho světa a ducha, v němž má své těžiště.“¹⁰⁹ Abychom si to ještě upřesnili, tak skutečnou existenci má duch (pozn. Jedino). Duch neboli Jedino je příkladem pro německý idealismus, ve kterém je jeho východiskem myslící subjekt sám (příklady – Fichtovo „já“ nebo Hegelův „duch“).

Smetanovy další termíny, které poměrně často používá, jsou zákony odloučení a sloučení. Zákon odloučení vyplývá z určenosti nekonečna konečným. Zákon sloučení naopak vyplývá z určenosti konečna nekonečným. Žádný z těchto zákonů nemůže být bez toho druhého. Každý zákon určuje ten druhý, a naopak je tím druhým určován. Pokud není odloučení bez sloučení a naopak, tak není úplným, pokud bychom to vztahovali na Jedino (ducha). Duch musí obsahovat oba principy, jinak by nemohl být skutečný. Jako obdobné příklady můžeme uvést Herbertovu absolutní mnohost nebo Hegelovu absolutní jednotu. Nekonečno nemůže být od konečna úplně odloučeno a naopak konečno nemůže být úplně spojeno s nekonečným. Oba tyto principy představují síly. Čím větší odloučení, tím větší je působící síla nekonečna. Není odloučení bez sloučení a naopak, proto ani jedna ze sil není dominující ve skutečném Všejedinu.¹¹⁰

Mezi každým odloučením a jemu odpovídajícím sloučením musí nastat ten moment, kdy se obě síly vyrovnají. Smetana ale připouští, že se v tom momentě může jednat jenom o relativní identitu konečna a nekonečna. Když vezmeme v potaz tento život,

---

¹⁰⁶ Toto tvrzení je analogií na Schellingův „idealistický dualismus“, který takto nazval Feuerbach ve své kritice. SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*, s. 18.

¹⁰⁷ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 9.

¹⁰⁸ BAYEROVÁ, M. *Předmluva*, s. 20. In: SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*

¹⁰⁹ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 10.

¹¹⁰ *Tamtéž*, s. 11.

tuto planetu, nebo sluneční soustavu, tak jednou začaly existovat. Každý jeden z těchto počátků je ale nahodilý. Podle mého názoru by se tento fakt, na který Smetana upozorňuje, dal vyložit tím způsobem, že lidstvo se zatím na základě výzkumu nedokázalo dopracovat k přesnému datu určení vzniku vesmíru a všeho, co je v něm obsaženo. Každý z počátků by se v datování vzniku dal neustále posouvat dál ve věčné minulosti, stejně tak jako ve věčné budoucnosti. Stejně tak přestanou jednou existovat planety nebo tento život. To, co se nedá posunout nebo změnit, je jenom ten relativní moment.¹¹¹ Pod tím momentem můžeme chápat nahodilou situaci, kdy „*počátek a konec do sebe vejdou, takže počátek bude končit a konec začínat. Tento moment je pak mezníkem ve věčnosti.*“¹¹² Tento moment, o kterém Smetana píše, je podle něj právě duch ve své dokonalosti, v tom poznání, že všechno skutečné je ve spojení konečna a nekonečna.

Smetana se snaží skrze přirovnání světů „jasnosti a temnoty“ vysvětlit to, co poznáváme. To, co je pro nás pochopitelné, je pro nás světem jasným. To, co je pro nás nepoznané, tak představuje svět temný. „*Nekonečno ve své původní nerozdělenosti představuje temný, tajemný svět.*“¹¹³ Svět jasný, pochopitelný souvisí se světem temným, protože jsou součástí jednoho celku. Příroda představuje svět temný a z tohoto světa se zvedají dějiny tak, že pro nás se v něm objevuje svět jasný a pochopitelný. Příroda představuje podle Smetany základnu dějin. Příroda v sobě obsahuje právě ten přechod našeho chápání. To, co právě chápeme, to, co je pro nás jasný svět, jsou dějiny. Skrze přírodu je protiva konečna a nekonečna poprvé chápán jako určitá jednota těchto dvou protipólů. Jak dále zmiňuje Smetana, tak další chápání této protivy je právě přes mužský a ženský princip, který se objevuje v organizmech. Ale až teprve lidské vědomí se chápáním přiblížilo nejvíce k cíli poznání.¹¹⁴ Smetana dále píše, že chápání protivy konečna a nekonečna bylo rozřešeno celkově dvakrát v rámci dějin. Poprvé ve fázi přirozeného vědomí u člověka. Podruhé a zároveň naposled v rámci filozofie jako vědy, která se zabývá vědomím o vědomí k dějinám. Věda právě podle Smetany představuje vrchol dosavadních dějin na základě přírody.

---

¹¹¹ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 11.

¹¹² *Tamtéž*, s. 11.

¹¹³ HEMELÍK, M. *Sešity k dějinám filozofie XIII. Přehled dějin českého filozofického myšlení v XIX. a XX. století*, s. 23.

¹¹⁴ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 13.

Smetana popisuje dva přechody, a to dějinný a přírodní, které rozčlenil do pěti částí vývoje. V rámci chápání přechodu přírodního života jsou jednotlivé stupně rozčleněné v tomto pořadí: bytosti čivé (rostliny, zvířata), bytosti lidské, bytosti ideální a bytosti citové. V rámci chápání dějinného přechodu jsou tyto přírodní životní stupně rozčleněny takto: nižší vědomí, zvláštní vědomí, vědomí o vědomí, všeobecné vědomí a vyšší vědomí. Pět částí (Smetana píše – článků) na sebe navazujících je součástí jednoho organického celku. „Každý přechod je záhadou nekonečně konečným dvakrát zauzlenou a konečně nekonečným mající býti řešenou.“¹¹⁵ Zároveň dějinný přechod je uzavřený v prostředním článku přírodního přechodu (pozn. v bytosti lidské), a tím pádem vlastně představuje podle Smetany ten pravý přechod. Pod pojmem nekonečně konečné lze chápat minulost, pojem konečně nekonečné je chápán v tomto kontextu jako budoucnost. Lidská bytost představuje prostředníka jak pro přírodní, tak pro dějinný vývoj ducha. Až člověku se podaří rozřešit záhadu života světa hned ve dvou stupních. Povedlo se mu to svou jsoucností nebo spíše ve svém přirozeném vědomí, které je mu dáno. Po druhé se mu to povede poznáním, které představuje jakýsi vyšší stupeň, vědomí svého vědomí.¹¹⁶ Pod tímto stupněm lze chápat směřování člověka k obecnému poznání, skrze filozofii. Přírodě se zatím nepovedlo tento krok udělat. Příroda totiž není schopná zplodit bytost, která by byla schopná přechodu ve své bytosti.¹¹⁷

5.2. Fáze před vznikem člověka

Zatímco Slunce představuje tělesný střed světa pro lidi, tak Země je duchovním středem světa, protože právě na ní se odehrává přechod nekonečného konečna ke konečnému nekonečnu. Dění se odehrává nejprve v přírodě, v době, která je určována místem, nikoliv časem.¹¹⁸

Stádium astronomické představuje podle Smetany vznik velkého planetárního systému jakožto jeviště přírodního dění.¹¹⁹ Z původní bezprostřední jednoty vznikla kosmická hmota, ve které vznikly planety a sluneční systém. Všechno je časově neohrazené,

---

¹¹⁵ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 14.

¹¹⁶ HEMELÍK, M. *Sešity k dějinám filozofie XIII. Přehled českého filozofického myšlení v XIX. a XX. století*, s. 24.

¹¹⁷ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 14.

¹¹⁸ *Tamtéž*, s. 313.

¹¹⁹ HEMELÍK, M. *Sešity k dějinám filozofie XIII. Přehled českého filozofického myšlení v XIX. a XX. století*, s. 23.

libovolné, odvíjející se do věčné minulosti.¹²⁰ Smetana vystavěl samotný vznik všeho na polaritě dvou principů, ze kterých vzešlo všechno. Po ukončení procesu, kdy se z komety stala Země planetou, se ustálil i kyslík a dusík v atmosféře a vodík s uhlíkem na povrchu zemském. Uhlík a vodík ve spojení vytvořily pevnou látku.¹²¹ Buňka je základem organismů a rostlin. Buňka je protívou krystalu. Smetana popisuje rozdíl v procesu vzniku buňky a krystalu. Rozdíl mezi buňkou a krystalem je hlavně v tom, že krystal je tvořen homogenní nerozvíjející se masou, zatímco buňka je tvořená z buněčných kuliček a buněčné látky.¹²² Buněčné kuličky zastupují ženský princip, buněčná látka mužský princip. Vzájemně do sebe zapadají. Oba tyto principy jsou vystaveny neustálému vzájemnému pronikání a slučování. Z každého souboje těchto dvou principů vyvstává nové dělení a vzápětí nové spojování. Jedná se o prvotní stádium organického života. Další vývoj pokračuje opět skrze dualistické působení protiv, které z buněčných struktur vytváří první rostliny. Prvními rostlinami byly řasy, vyvíjející se ve vodě. Vedle nich na pevnině začaly růst lišejníky. Sluneční světlo zásobuje rostliny dostatkem tepla a výživy, a tím se jejich stavba stává mohutnější a pevnější.¹²³ Ty rostliny, které rostou ve stínu jako například mechy, jsou zakrnělé. Rostliny musí doslova bojovat o světlo, o půdu, aby se mohly vyvíjet. V této fázi vývoje Smetana popisuje moment toho, že „*celé bytí rostliny není než boj na život a na smrt*“.¹²⁴ Rostliny žijí pouze pro sebe, nereflektují své bytí ve světě.¹²⁵ Přechod ze života rostlinného do života živočišného neprobíhá přímo, ale prostřednictvím pravého, nadsmyslového nekonečného života. Rostlinné bytosti se během první epochy naší planety vyvíjely. Představovaly základ pro další stupeň vývoje předživočišné formy života. Dalším stupněm vývoje měly být právě živočišné bytosti.¹²⁶

Smrt zvířete lze chápat jako protiklad plození, nikoliv však narození. Proč se to dá považovat za stejné? Protože v plození, ale také ve smrti dochází k odlučování a spojování. Proces plození probíhá tím způsobem, že životní síla z porostlinného stádia života se vyloučí a sloučí se s živočišnou materií. Naopak smrt probíhá tak, že životní

---

¹²⁰ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 11.

¹²¹ *Tamtéž*, s. 79.

¹²² *Tamtéž*, s. 80.

¹²³ *Tamtéž*, s. 85.

¹²⁴ *Tamtéž*, s. 95.

¹²⁵ *Tamtéž*, s. 104.

¹²⁶ *Tamtéž*, s. 110.

síla s vyvinutou duší opustí živočišnou materii a spojí se s pozvířecím životem.¹²⁷ Ten proces, kdy se z porostlinného stádia stává zvířecí, je následovný. Duše zvířecí v sobě obsahuje taktéž i duši rostlinnou, která se ale vytrácí po oplodnění, protože duše zvířecí se začne vyvíjet v živočišném těle. Ani smrt není nic jiného než rozdělení životní síly ve dvě části, a to část duše, která jen provází životem, a část, která zůstává v těle. Část, která zůstává v mrtvém těle, své místo opouští pozvolna během stádia rozkladu, kdy v těle probíhají chemické procesy.¹²⁸

Při narození zvířete je rovnou daná i smrt. Trvání života je dáno. Pokud je nějak život zvířete ukračován, tak za to může působení nemoci, která odebírá životní sílu.¹²⁹ Pokud zvíře umře, tak se z něj odloučí duše. Je to stejný proces jako u rostlin, kdy životní síla se navrácí zpátky do pravého života *porostlinného*. Duše zvířecí se navrácí do světa k ostatním duším a tento svět Smetana nazývá *poživočíšní*. Právě tento poživočíšní svět je místem vzniku lidského ducha.¹³⁰ Vývojová fáze ducha v celku vzniká ve světě, kde společně žijí zvířecí duše, stejně jako je to v případě duší rostlinných životních sil.¹³¹

Při svém výkladu kapitoly o zvířatech naráží Smetana na problematickou část v souvislosti s Hegelovým učením. Žádostivost u zvířat lze chápat jako potřebu ukojení, reprodukce. V hegelovské škole se duševní stavy chtění a žádostivost vysvětlují přes dialektiku, nepopisují se jako genetické dispozice. Na dialektiku teoretického ducha plynule navazuje dialektika praktického ducha. V tomto přechodu vidí Smetana proces dokonávání, takže vlastně dokonané myšlení je jedno a to samé jako chtění. Smetana v tomto smyslu parafrázuje Hegela, který ve své *Filozofii ducha* v paragrafu 468 tvrdí, že inteligence vědoucí sama určuje obsah, který je její součástí, stejně jako určení jeho jšoucnosti je jeho vůle. Inteligence se podle Hegela stává chtěním. Tímto procesem chápavé poznávání vchází do sebe a rozpomíná se, stává se z něj inteligence vůle. Podle Rosenkranze zvířata nemají žádnou žádostivost a s tímto tvrzením Smetana naprosto souhlasí. To, na co chce dál poukázat Smetana v této souvislosti, je chtění, které podle něj není žádání. Každý popud se vyvíjí jiným způsobem. Při další parafrázi Hegela poukazuje na to, že chtění se určuje na začátku

---

¹²⁷ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 184.

¹²⁸ *Tamtéž*, s. 184.

¹²⁹ *Tamtéž*, s. 184.

¹³⁰ *Tamtéž*, s. 185.

¹³¹ *Tamtéž*, s. 185.

jako praktický cit, poté jako pud. Smetanovi není jasný, jak má dané výrazy v této souvislosti chápat. Když to vztáhneme na zvíře, tak zvířatům připisujeme pud a dráždění. Zvířatům nepřipisujeme chtění, protože nemyslí.¹³²

5.3. Pozice člověka

Člověk v tomto vývojovém řetězci zastupuje předstupeň dokonalé bytosti. To, co považuje Smetana za vlastní bytost člověka, je jeho vědomí, jeho „Já“. Člověk se dá považovat za relativní identitu subjektu a objektu. Člověk je identita ovlivněná a vystavěná na minulosti a pomíjívá v budoucnosti. „Já“ podle Smetany skrze člověka vzniká a zaniká. Projevuje se tak, že se stává viditelným, tím, že je součástí člověka (jeho vědomí) a opět se stává neviditelným tehdy, když člověk umírá. Dalo by se říci, že člověk představuje pro „Já“ jakousi schránku, ale nejen v tom smyslu, že by byl pouze nositelem, ale zároveň se přes něj „Já“ projevuje, myslí.

Člověk má k dispozici pět vloh. „*Má dvě smyslové vlohy, dvě nadmyslové a jednu prostředkující.*“¹³³ Ta prostředkující tvoří podstatu člověka. Člověk podle toho, jak to popisuje Smetana, je jakýsi most mezi čtyřmi světy – dvěma světy z minulosti a dvěma z budoucnosti. Tyto dva světy z minulosti už má člověk prožité. Další dva světy z budoucnosti ještě na člověka čekají, ale ten si na základě očekávání dokáže budoucnost představit. Tím, že ví, kam se může posunout, tak jakoby paralyzuje ty dva předešlé (minulé) světy. Člověk, nebo spíše jeho život, tvoří jakýsi pátý svět, který se neodehrává v minulosti ani v budoucnosti.¹³⁴ „Já“ představuje podle Smetany most postavený nad lidskou bytostí a je pojítkem, které čtyři světy drží pohromadě.¹³⁵ Člověk vyvstává z přírody jako další stupeň vývoje. S touto myšlenkou navazuje na zmíněnou tezi u Schellinga, který chápe přírodu jako soustavu stupňování, kde celý systém míří až k člověku (pozn. k lidskému vědomí, přes které se příroda sebepoznává). Člověk představuje další stupeň ducha, který právě v této formě přichází k vědomí, k rozumu.¹³⁶

Smetana odkazuje v určitém smyslu dále i na Platona, a to v myšlence, že jako lidé si rozpomínáme na minulost, kterou jsme ale nezažili v této formě. Dále se jedná už

---

¹³² SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 182.

¹³³ *Tamtéž*, s. 207.

¹³⁴ *Tamtéž*, s. 207.

¹³⁵ *Tamtéž*, s. 219.

¹³⁶ SOBOTKA, M. *Schelling a Hegel*, s. 33.

pouze o autorův dodatek v tom smyslu, že si rozpomínáme na minulost, ve které jsme byli zvířecí formou života.¹³⁷

Člověk má schopnost pociťovat, představovat a soudit. Pro člověka je charakteristická soudnost. Dalo by se říct, že se tím liší od zvířete i od ideální bytosti. Soudnost je podle Smetany to samé jako myšlení. Vysvětluje to na základě toho, že souzení je určitá forma představování. Dalo by se to chápat tak, že se k člověku dostává určitý impuls (něco vnímá, pozoruje, poznává), který se v něm vzápětí vyjadřuje. Člověk něco vnímá, poté se v něm objevuje myšlenka, která se týká vnímané věci. Lze poukázat na velikou rozdílnost mezi člověkem, zvířetem a rostlinou. Smetana tvrdí, že „člověk je svým duchem pánem klidu a hybu svých stavů, zvíře jest ve svém životě duševním rozptýleno a neklidno.“¹³⁸ Člověk na rozdíl od jiných tvorů může vůči vnějšímu světu reflektovat.¹³⁹ Zvířata ani rostliny tuto schopnost nemají.¹⁴⁰ Další rozdílnost člověka od jiných tvorů je ve schopnosti se vzdělávat, zatímco zvíře je řízeno formou svých stavů, ze kterých se u něj vyvíjí instinkty.¹⁴¹ To, v čem podle Smetany mají zvířata navrch vůči člověku, je fakt, že pohlavně mnohem rychleji dospívají.¹⁴²

Když vezmeme v potaz paměť, tak ji má člověk i zvíře. Avšak u člověka je paměť rozvinutější, člověk může sahat do svých vzpomínek, aniž by ho k tomu vedly určité popudy, na které reaguje. Schopnost abstrakce a fantazie se dá připsat pouze člověku. Podle Smetany je abstrakce nástrojem pro vědu, schopnost fantazie je nástrojem pro umění.¹⁴³ To, co člověka povyšuje nad zvíře, je řeč. Smetana popisuje řeč jako výraz přechodu z pozemského života k božskému. Řeč představuje u člověka přirozený pokrok.¹⁴⁴ K řeči patří neodmyslitelně zpěv a hudba. Hudba v sobě obsahuje harmonii, melodii a rytmus. Člověk dokáže přes zpěv reflektovat své pocity.¹⁴⁵

Smetana se ptá na to, co vlastně poznává člověk? Když si zrekapitulujeme veškerou filozofii před Kantem, tak dospějeme k tomu, že se odehrává ve vědomí. Až počínaje

---

¹³⁷ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 219.

¹³⁸ *Tamtéž*, s. 208.

¹³⁹ *Tamtéž*, s. 208.

¹⁴⁰ Tato pasáž není více specifikována a vysvětlena. Dalo by se polemizovat nad tím, co vlastně měl Smetana touto pasáží na mysli.

¹⁴¹ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 208.

¹⁴² *Tamtéž*, s. 205.

¹⁴³ *Tamtéž*, s. 210.

¹⁴⁴ *Tamtéž*, s. 204.

¹⁴⁵ *Tamtéž*, s. 205.

Kantem a dalšími filozofy, jako je Fichte, Schelling, Hegel a Herbart se přenáší jejich filozofie z vědomí do vnějšího světa. Každý ze zmíněných filozofů přichází s vlastním filozofickým systémem. Kant hledá v rámci své epistemologie řešení v antinomiích. Podle Smetany byla u zmiňovaných filozofů jejich filozofie vyčerpaná. Pouze čas dokáže vyřešit tyto spory. Člověk je bytost dvoubytná, protože představuje přechod. Člověk se skládá z duše a těla. Ale po filozofické stránce nelze člověka považovat jenom za jakousi složeninu. Člověk je z filozofické stránky bytost jednotná, ale s dvojí přirozeností.¹⁴⁶ Člověk může dospět v pravý život pouze tehdy, když se bude jako bytost dějinná postupným vývojem náležitě dopracovávat k vlastnímu sebe-vědomí. V ten moment je tvůrcem své budoucnosti, není pouze nástrojem, ale činitelem.¹⁴⁷ Pro člověka jako časové bytosti jsou pravým poznáním dějiny, ve kterých dospívá k vědomí sebe sama a k tvůrčímu poznání.¹⁴⁸ Dá se říci, že zde je stupeň, kde i Hegel chápe člověka jakožto výtvar vlastní dějin. Zdůrazňuje, že člověk už není přírodní bytost, ale svou bytností přírodu překračuje. Hegel zdůrazňuje, že právě až v této době vzniká u člověka vědomí. Není to ale tak, že by Bůh propůjčil člověku žádnou hodnotu, ani to nebyla příroda, kdo by to udělal. Tuto možnost si člověk dal sám, svým vědomím.¹⁴⁹

Úkolem člověka je poznávat svět a k tomu by měla sloužit věda. Věda představuje „nejvnitřnější, nejstřednější nit v tkanivu vývoje lidského ducha.“¹⁵⁰ Tou vědou myslí filozofii. Smetana nevidí budoucnost filozofie v hledání nových systémů, ale ve zpracování toho, co máme nyní k dispozici.¹⁵¹

5.4. Pojetí času a prostoru

Podle Smetany si lze představit jen prostornost. Samotný prostor, časovost i čas vycházejí až ze souzení. Smetana v této části spisu kritizuje herbartovskou psychologii, ve které je chápání času a prostoru přisuzováno i zvířatům. Čas je myšlen u lidí bez počátku, ale také bez konce. Je chápán jako věčnost.¹⁵² Čas a prostor chápeme u Smetany jako subjektivní stavy, které mají objektivní základ. Ten je

¹⁴⁶ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 224.

¹⁴⁷ HEMELÍK, M. *Sešity k dějinám filozofie XIII. Přehled českého filozofického myšlení v XIX. a XX. století*, s. 24.

¹⁴⁸ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 14

¹⁴⁹ SOBOTKA, M. *Předmluva*, s. 13. In: HEGEL, G. W. F. *Fenomenologie ducha*.

¹⁵⁰ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 215.

¹⁵¹ *Tamtéž*, s. 214.

¹⁵² *Tamtéž*, s. 211.

rozdílný jak u zvířete, tak u člověka nebo ideální bytosti. Zvíře si představuje jenom jeden prostor a čas. Žije v přítomnosti. Na rozdíl od něj člověk rozeznává minulost a budoucnost.¹⁵³

Čas představuje podle Smetany „nejvlastnější produkt a vlastnictví ducha.“¹⁵⁴ Je jeho součástí, společně s ním vzniká a společně s ním i zaniká. V tomto kontextu podle Hegela představuje čas samotný pojem, „který má jsoucno a představuje se vědomí jako prázdný názor, proto se duch nezbytně zjevuje v čase a zjevuje se v něm tak dlouho, pokud nepochopí svůj čistý pojem.“¹⁵⁵ Čas náleží pouze člověku, který představuje přechod ve vývoji dějin. Nenáleží žádnému jinému tvoru.¹⁵⁶ Čas je identita jevu a věc o sobě a tato identita je vědomí.¹⁵⁷ Čas je před člověkem, součást člověka jako vědomí o vědomí, smrtí člověka jako obecné vědomí. Čas zatím vyřešil spor jen do bodu, že vědění je více než bytí.¹⁵⁸

---

¹⁵³ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 213.

¹⁵⁴ *Tamtéž*, s. 212.

¹⁵⁵ HEGEL, G. W. F. *Fenomenologie ducha*, s. 483.

¹⁵⁶ SMETANA, A. *Vznik a zánik ducha*, s. 212.

¹⁵⁷ *Tamtéž*, s. 217.

¹⁵⁸ *Tamtéž*, s. 218.

6. Filozofická reflexe Augustina Smetany

V rámci filozofických reflexí Augustina Smetany jsem vybral tři představitele: T. G. Masaryka (1850–1937), Františka Krejčího (1858–1934)¹⁵⁹ a Marii Bayerovou (1922–1997)¹⁶⁰. Každý pojal osobnost Smetany podle svých představ v souladu s aktuální dobou. Účelem této kapitoly je poukázat v reflexích na další souvislosti se Smetanovým životem a filozofií, které jsem prozatím v práci nezmínil. Zároveň chci poukázat na bohatý přínos Smetany pro českou filozofii a společnost.

6.1. Reflexe filozofie Smetany ve srovnání s Hegelem of Františka Krejčího

Dr. František Krejčí (1858–1934) o Smetanovi¹⁶¹ píše v době nastupujícího pozitivizmu v české filozofii. Smetana byl v té době známý jen jako exkomunikovaný kněz. Toto označení se pro něj stalo doslova stigmatem jeho osobnosti, nikoho vlastně nezajímalo to, proč z církve vystoupil. Vrhlo to na něj špatný stín. Krejčí podotýká, že určitá skupina „činitelů“ se snažila ututlávat ošemetnou situaci kolem Smetany. V literatuře se o jeho filozofii nemluvilo. Hlavním důvodem bylo to, že psal německy a o jeho písemné pozůstalosti se starali právě Němci, tehdejší političtí nepřátelé.¹⁶² Filozofičtí literáti té doby na Smetanovu filozofii reagovali jen jako na přežitek zastaralého Hegelova systému.¹⁶³

Krejčího snahou bylo poukázat na to, co bylo příčinou Smetanovy exkomunikace. Chtěl udělat krok, po kterém by se na něj již nemělo dívat skrze exkomunikaci a na základě té posuzovat jeho filozofii. Krejčí líčí Smetanu jako velice zbožného člověka, který stejně miloval náboženství i filozofii. Tyto dvě tradice ale stojí proti sobě a tím Smetanovi dávají nelehký úkol vybrat si pouze jednu cestu.¹⁶⁴

---

¹⁵⁹ František Krejčí byl český filozof, psycholog a politik.

¹⁶⁰ Marie Bayerová byla česká filozofka, překladatelka rakouských a německých filozofických spisů a editorka sborníků filozofických děl.

¹⁶¹ Krejčí napsal krátký spis *O filozofii Smetanově* (Praha, Čas 1900) a přednesl řeč 23. února 1905 o Smetanovi ve spolku Augustina Smetany. Později spis vychází pod názvem *Augustin Smetana: v boji o náboženství* (Praha 1908). Krejčí napsal i úvodní předmluvu ke spisu Augustina Smetany - *Úvahy o budoucnosti lidstva*.

¹⁶² KREJČÍ, F. *O filozofii Smetanově*, s. 3. – 4.

¹⁶³ Nástup Herbartizmu do českého myšlení přichází po roku 1848. *Reflexe environmentální problematiky v dějinách české a slovenské filozofie*, s. 35. Čeští Herbartovci viděli ve Smetanovi jen Hegelovce. KREJČÍ, F. *O filozofii Smetanově*, s. 4.

¹⁶⁴ KREJČÍ, F. *O filozofii Smetanově*, s. 8. – 9.

Krejčí obhajuje Smetanovu filozofii, považuje ji za cennou a významnou a nevidí v ní jenom českého představitele hegelianizmu. Už Masaryk v krátkém článku zmiňuje, že Smetana, i když vyšel z Hegelovy školy, tak „v ní nezůstal jako bezpodmíněný žák, jenž přísahá na slova učitelova.“¹⁶⁵

U Hegela známe dvě jeho hlavní myšlenky. Tou první je základní pojem metafyziky: Denken = Sein, neboli myšlení = bytí, pro Hegela je to jedno a to samé. Tou druhou myšlenkou je Hegelova dialektická metoda triád. Identita myšlení a bytí představuje vývojový zákon dění. Logický zákon našeho poznání dospívá k vyrovnání protiv.¹⁶⁶ Smetana nepřijímá Hegelův princip absolutní identity, ale přichází s vlastním stanoviskem identity relativní.¹⁶⁷ Nedá se ale říct, že by tím Smetana nevycházel z Hegelovy nauky. Ve svém systému dialektické metody využívá základní myšlenku vývoje, kterou si právě od Hegela osvojil.¹⁶⁸

Značná rozdílnost mezi Hegelem a Smetanovou je patrná v pohledu na náboženství. Smetana považoval náboženství za nižší stupeň filozofického vývoje.¹⁶⁹ Čím více si uvědomíme to, že není rozdílnost mezi duchem a hmotou, nebo bohem a přírodou, nebo konečnem a nekonečnem, tak tím blíže se dostáváme k poznání. Tím více se stáváme filozofičtější a náboženství chápeme jako něco vedlejšího.¹⁷⁰ Na rozdíl od Krejčího, který zastával Smetanovu tezi o zbytečnosti náboženství, se k tomuto tématu například Masaryk stavěl hodně kriticky.

6.2. Masarykova reflexe Augustina Smetany

T. G. Masaryk hned v několika spisech¹⁷¹ vzdal poctu filozofovi, který se v Čechách připomíná hlavně jako představitel českého hegelianství. Když se psal rok 1848, v Čechách začala vrcholit velká revoluce. Jedním z představitelů revoluce toužící po

---

¹⁶⁵ KREJČÍ, F. *O filozofii Smetanově*, s. 10.

¹⁶⁶ V logice je to princip známý jako principium intervenientis tertii. Z filozofické stránky se to dá popsat tímto způsobem: Každý jev přechází nejdříve svůj protiklad, spojením vzniká nový jev, čímž se protivy vyrovnají a to spojení je dalším stupněm vývoje. O filozofii Smetanově, s. 11.

¹⁶⁷ Smetana se k tomuto vyjadřuje ve spisu *Vznik a zánik ducha*, s. 10 a také ve spisu *Obrat a vyústění dějin*, s. 273.

¹⁶⁸ KREJČÍ, F. *O filozofii Smetanově*, s. 11.

¹⁶⁹ *Tamtéž*, s. 13.

¹⁷⁰ *Tamtéž*, s. 15.

¹⁷¹ Masaryk si velice vážil Augustina Smetany, kterého zmínil hned v několika spisech a to *Moderní člověk a náboženství* (Praha 1896), *Augustin Smetana a jeho filozofie sociální* (Praha 1901), *Velicí mužové* (Praha 1926), zmínka o Smetanovi ve spisu *Česká otázka* (Praha 1895). Dále byl zmíněn i v měsíčníku *Naše Doba*. *O filozofii Smetanově*, s. 2.

národním obrození byl Augustin Smetana. Masaryk chtěl na Smetanu poukázat nejen jako na filozofa, ale i jako na obrozence a novátora, který si zaslouží poctu a uznání. „*Smetana jest a má býti naším buditelem*“¹⁷²“ tvrdí Masaryk, když popisuje jeho osobní vliv. Smetana byl pro něj vedle Chelčického politickým a mravním typem českého člověka. Zároveň v něm viděl odpověď na českou otázku, která se týkala národního uvědomění, místa v dějinách lidství a odlišnosti od jiných národů. Smetana byl pro Masaryka český člověk, i když píšící německy. Viděl ho jako mnohem „češtějšího“ než spousty jiných spisovatelů, kteří psali česky.¹⁷³

Smetanova idea celého světa a lidstva je neustále se měnící vnitřní souboj – jak u lidí, tak u přírody. V lidech se odehrává morální dilema. Souboj ega a lásky, dobra a zla. V přírodě jde o boj hmotného a věčného (božského). Smetana tomu přikládá důraz, protože věří, že se jedná o pokrok, který vede k lepšímu světu. Rok 1848 vidí jako začátek něčeho nového. V jeho představě dosavadního historického vývoje a toho, kam by lidstvo mělo směřovat, je silně patrná příslušnost k německému idealizmu. Lidstvo žijící ve spokojené a šťastné nevědomosti nepřemýšlelo nad tím, kam spěje. Tak vylíčil Smetana první dobu lidstva. Druhá doba se datuje od počátku řecké filozofie a přetrvává až do jeho doby.¹⁷⁴ Ona druhá doba pro lidstvo znamenala uvědomění si vlastní zranitelnosti. Touhou po moci vzniká náboženství. Pohanské rituály vystřídal křesťanství, které ale neuklidnilo lidského ducha. Ani reformace náboženství nepřinesla to pravé uspokojení. Až velcí myslitelé jako je Kant a Feuerbach poukázali na podstatu náboženství.¹⁷⁵ Náboženský problém byl podle Masaryka Smetanovým životním problémem, to reflektoval i ve své filozofii.¹⁷⁶ „*Pro sílu duchovní, obsažnost myšlenkovou a hloubku život a filozofie Smetanova jsou velikým svědectvím, že podstatou a kořenem českého života skutečně obrozeného může být jen náboženství.*“¹⁷⁷

Pravá podstata Smetanovy filozofie souvisí s filozofií dějin. Lidský duch je podle něj největším projevem filozofie. Právě proto jsou dějiny filozofie těmi „nejlepšími

¹⁷² MASARYK, T. G. *Velcí mužové*, s. 139.

¹⁷³ MASARYK, T. G. *Moderní člověk a náboženství*, s. 126.

¹⁷⁴ MASARYK, T. G., *Velcí mužové*, s. 135.

¹⁷⁵ *Tamtéž*, s. 136.

¹⁷⁶ MASARYK, T. G. *Moderní člověk a náboženství*, s. 107.

¹⁷⁷ *Tamtéž*, s. 107.

*dějiny lidského myšlení a snažení vůbec.*¹⁷⁸ Masaryk zároveň poukazuje na rozdílnost historizmu mezi Smetanou a dalšími buditeli. Rozdíl vidí hlavně v tom, že zatímco ostatní hledali v dějinách odkazy na co nejstarší prameny, tak Smetana se s větší oblibou zaměřoval na dějiny novověké a současné. Proto se také jeho filozofie dějin¹⁷⁹ stává rozborem novodobé filozofie.¹⁸⁰ Smetana se dá považovat za panteistu a právě z této pozice provádí svou filozofii dějin.¹⁸¹ Smetana pracuje se svým pojmem věčného a nepřetržitého vývoje, čímž tvoří jakéhosi prostředníka mezi Hegelovým monizmem a Herbartovým pluralizmem.¹⁸² Masaryk v kapitole *Moderního člověka a náboženství* se z větší části zabývá Smetanovým spisem *Obrat* a vyústění dějin filozofie. Líčí ho hlavně v souvislosti s dějinností a historií.

Smetana představuje zastánce duchovní a politické svobody. Vystupuje proti omezenému starorakouskému absolutizmu. Očekává od Slovanů velkou sociální reformu, která zavrhně kastovníctví a šlechtictví a nechá se vést rozumem.¹⁸³

6.3. *Reflexe Augustina Smetany od Marie Bayerové*

Marie Bayerová přinesla pro filozofickou obec precizně vypracovanou sbírku mapující Smetanovu filozofii ve dvou samostatných sbornících. Smetanova filozofie má podle Bayerové specifické postavení v dějinách české filozofie. Jeho filozofie ale pod silným vlivem herbartizmu v Čechách, který byl podporován školními úřady, postupně upadala do zapomnění. Podle Bayerové se opět Smetanova filozofie dostává ke slovu až v období 50. a 60. let¹⁸⁴ 20. století, a to početnými odkazy marxistických prací.¹⁸⁵ Autoři této éry se snaží o zmapování vývojové linie české filozofie a vymezené místo

---

¹⁷⁸ MASARYK, T. G. *Moderní člověk a náboženství*, s. 108.

¹⁷⁹ Smetanova filozofie dějin je obsažena ve spisu *Obrat a vyústění dějin filozofie*.

¹⁸⁰ MASARYK, T. G. *Moderní člověk a náboženství*, s. 108.

¹⁸¹ Masaryk Smetanovu filozofii dějin pojímá jako jeden velký komplex sestávající z metafyziky, noetiky, přírodní filozofie, filozofie historické a etiky. MASARYK, T. G. *Moderní člověk a náboženství*, s. 109.

¹⁸² MASARYK, T. G. *Moderní člověk a náboženství*, s. 109.

¹⁸³ *Tamtéž*, s. 128.

¹⁸⁴ Autorka vyzdvihuje období režimu komunistické vlády (podle nařízených standardů) jakožto nejneproduktivnější období početných zpracování Smetanovy filozofie. Faktem ale je, že se Smetanovou filozofií zabývalo mnoho autorů již před nástupem socialismu.

¹⁸⁵ Mezi tyto práce patří například Miloš Kaláb *Augustin Smetana* (1950), Karel Kosík a Jiřina Popelová – *Filozofie v dějinách českého národa* (1958), Marie Bayerová – *Sebrané spisy I.* (1960) a *Sebrané spisy II.* (1962) Irena Michňáková *Augustin Smetana* (1963).

Smetanovy filozofie v ní. Práce přináší celkový obraz Smetanova života a filozofie v rozsáhlých spisech.¹⁸⁶

Smetana se v mnoha názorech ztotožňuje se Schellingem, i když ho převyšuje větším základem ze znalostí přírodních věd.¹⁸⁷ Tyto znalosti pečlivě a systematicky setřídil do své encyklopedie. Avšak předtím Smetana z hegelovské pozice kriticky reagoval v první publikaci¹⁸⁸ na schellingovskou naturfilozofii, která byla vystavěna na spekulaci. Zdůrazňoval rozlišnost geneze myšlenky od geneze věci, protože v této souvislosti nepředstavuje věc nějakou myšlenku nebo pojem. Prostor a čas nepředstavují pouze formy. Zásadně tvrdil, že spekulativní filozofii nelze skloubit s empirií. Tyto kritické poznámky zůstaly v jakémsi mrtvém bodě a Smetana se k nim již nevrátil. Ve spisu *Vznik a zánik ducha* a ve spisu *Význam současného věku* se dopouští stejných chyb, které předtím sám kritizoval.¹⁸⁹

Pokud bychom se měli zaměřit na významnost Smetanovy filozofie, tak je podle autorky téměř totožná s Hegelem. Oba pojímají filozofii jako vědu, jako chápající poznání. Hegel považuje filozofii za vědu objektivní, které jde primárně o poznání. Smetana považuje filozofii za vědu, ve které setrvává jednota dvou protikladů: vědění a poznání.¹⁹⁰ Filozofie podle Smetany není pouze vědou o lidském vědomí. Vědomí představuje historický produkt, „*který je v určité etapě rozhodující o štěstí lidstva.*“¹⁹¹

Smetanova dialektika je podle Bayerové jakási mystifikovaná modifikace idealistické dialektiky. Projevuje se často přílišnou snahou uchopit skutečný vývoj a předat jej dál v pokroucené podobě, ve formě abstraktního zákona. Na druhou stranu Bayerová podotýká, že i navzdory těmto rozdílům se Smetanovi podařilo zachytit jádro německých filozofických systémů. Do vývoje jsou zakomponovány Feuerbachovy myšlenky a současné postoje přírodních věd doplněné metodologickými postupy empiristické filozofie.¹⁹²

Smetana přetváří dialektiku k vlastnímu pohledu, kde jádrem jeho koncepce je kategorie vývoje. Skutečnost představuje jako nepřetržitý tok, jehož jsme také součástí

---

¹⁸⁶ BAYEROVÁ, M. *Předmluva*, s. 5. In: SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*

¹⁸⁷ Pod pojmem přírodní věda lze chápat astronomii, fyziku, geologii, vývojovou teorii antropologie a fyziologie.

¹⁸⁸ Autorka blíže nespecifikuje název publikace.

¹⁸⁹ BAYEROVÁ, M. *Předmluva*, s. 23. In: SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*

¹⁹⁰ *Tamtéž*, s. 18.

¹⁹¹ *Tamtéž*, s. 19.

¹⁹² *Tamtéž*, s. 32.

a v němž věci vznikají a zanikají, ale samotný vznik věcí nikdy nevzniká a ani nikdy nezaniká. Na objasnění vývojových souvislostí používá Smetana pojem organizmus.¹⁹³ Smetana ve své filozofii zavádí dva typy organizmů: fyzické organizmy, neboli konečné, které představují rostliny, zvířata a lidi. Druhou formou organizmů jsou organizmy duchovní, neboli nekonečné, vznikající v člověku, ale přesahující ho a směřující do forem polidských.¹⁹⁴

To, co Bayerová často zdůrazňovala, byla právě Smetanova snaha přesáhnout německou klasickou filozofii vlastní myšlenkovou koncepcí.

---

¹⁹³ Pojem organizmus se poměrně často používá v mladohegelovské filozofii, ve které byla dokonce rozpracovaná celá hierarchie organizmů. Například filozof Arnold Ruge (1802 – 1880) pro člověka používá termín malý organizmus. SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*, s. 25.

¹⁹⁴ BAYEROVÁ, M. *Předmluva*, s. 25. In: SMETANA, A. *Sebrané spisy I.*

7. Závěr

Tato bakalářská práce s názvem *Problematika vzniku a zániku ducha u Augustina Smetany* se snaží vystihnout hlavní témata díla - princip konečnosti a nekonečnosti a vývojové fáze ducha. Smetana ve své nejvýznamnější práci *Vznik a zánik ducha* zasadil pozici ducha do mnohem obecnějšího konceptu, než je to u jeho mladších spisů (*Obrat a vyústění dějin filozofie* a *Úvahy o budoucnosti lidstva*), ve kterých se zabýval spíše otázkou filozofie dějin. Duch se objevuje na metafyzické úrovni, od samotného počátku, kdy se konečno a nekonečno spojily a tvoří absolutní jednotu. Smetana přichází s vlastní „teorií všeho“ encyklopedickou formou.

Vývoj ducha spěje od jednotlivých fází organického života až ke člověku, díky kterému nabývá sebe-vědomí. Procesu vzniku ducha Smetana věnuje většinu prostoru, zatímco konec nebo zánik ducha zůstává v díle nevyjasněn. Proto samotné problematice zániku jsem se v práci zabýval pouze zběžně a to jako přechodu ducha od jedné fáze k druhé, kde duch v jedné fázi zaniká a v další se opět vzniká v jiné formě.

Záměrem práce bylo také vyložit Smetanovu filozofii v souvislosti na hegelovskou a schellingovskou tradici, kterými jsou jeho jednotlivé spisy se výrazně ovlivněny. Snažil jsem se poukázat na rozdílnosti jednotlivých filozofických systémů, místa člověka, přírody a ducha. Smetana zachycuje člověka, jakožto bytost představující přechod v dějinách. V komparaci Schellingovy a Hegelovy filozofie, kterou Smetana provedl, je patrně vidět návaznost na chápání absolutní jednoty, kterou se nechal inspirovat ve své filozofii. Schelling a Hegel představují podle Smetany třetí stupeň filozofie dějin. Smetana tento dějinný stupeň popisuje jako období filozofických soudů, které nejsou zatížené představou. U Schellinga popisuje jeho pozdní filozofii, která byla postavena na myšlence božího zjevení a mytologického procesu, jakožto jednotného základu. U Hegela vystihuje období filozofie práva a jeho návaznost na Schellingovo stanovisko k náboženství. Smetana kriticky v tomto bodě reaguje na Hegelovo učení, ve kterém má náboženství vyplnit mezery, na kterých filozofie ztroskotává. V mnoha ohledech vychází ve spisu *Vznik a zánik ducha* primárně ze Schellingovy filozofie. Hegel tvrdí, že příroda je projevem ducha, ale na druhou stranu je naprosto nevhodná forma bytí pro ducha, když existuje v přírodě. Smetana se v tom rozchází s Hegelem a přiklání se k Schellingově tezi, v které tvrdí, že příroda je podle nejlépe poznatelný projev Boha a právě poznání tohoto absolutního Já je

hlavním úkolem filozofie samotné. V práci se mi nepodařilo dostatečně vystihnout komparaci hlavního spisu s dílem *Fenomenologie ducha*. Důvodem byla hlavně velká rozdílnost tematických celků, které jsem v práci rozebíral.

Smetanova filozofie představuje v dějinách českého filozofického myšlení 19. století jeden z vrcholných projevů. Smetanova filozofie je v mnoha bodech rozmanitá a postupné odchylky jsou vidět v jednotlivých spisech a pracích. Jsou zde momenty, vlivy nebo myšlenky, které se neobjevují v posloupnosti, ale v různých fázích tvorby tohoto filozofa. Proto i samotné práce autorů sekundárních zdrojů ve snaze o uchopení celkového obrazu Smetany podávají bohaté, až eklektické výklady jeho filozofie.

8. Seznam použité literatury

Primární literatura:

SMETANA, A. *Sebrané spisy I*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960.

SMETANA, A. *Dr. Augustin Smetana Vznik a zánik ducha: filosofická encyklopedie*, Praha Česká akademie věd a umění, 1923,

SMETANA, A. *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*. Praha: Filosofia, 2008. ISBN 978-80-7007-276-9.

SMETANA, A. *Úvahy o budoucnosti lidstva: obrat ve vývoji filosofického myšlení a jeho konečný cíl*. Praha: Jan Laichter, 1903.

Sekundární literatura:

CORETH, E. *Filozofie 19. Století*. Olomouc, 2003. ISBN 80-7182-157-8.

HEGEL, G. W. F. *Fenomenologie ducha*. Praha: Československá akademie věd, 1960.

HEMELÍK, M. *Sešity k dějinám filozofie XIII. Přehled dějin českého filozofického myšlení v XIX. a XX. století*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2000. ISBN 80-245-0029-9.

JEMELKA, P. *Reflexe environmentální problematiky v dějinách české a slovenské filozofie*. Filosofia, 2016. ISBN 978-80-7007-459-6.

Kolektiv autorů *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení*

KOSATÍK, Pavel. *České okamžiky*. Praha: Torst, 2011. ISBN 80-7215-413-3.

KREJČÍ, F. *O filozofii Smetanově*. Praha, 1920.

MASARYK, T. G. *Moderní člověk a náboženství* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013 [cit. 1. 3. 2018]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/97/55/42/moderni_clovek_a_nabozenstvi.pdf.

MASARYK, T. G. *Velicí mužové*. Praha: Státní nakladatelství, 1926.

RAPPORT, M. *Dějiny devatenáctého století*. Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-061-9.

SOBOTKA, M. *Schelling a Hegel*. Univerzita Karlova, 1986.

SOBOTKA, M. *G. W. F. Hegel- Život a dílo*. Mladá fronta, 1979.

9. *Summary*

The main aim of this thesis is to present Augustin Smetana's metaphysical concept of the origin and extinction of spirit and its issues. In his most significant work, *The Origin and Extinction of Spirit*, Smetana puts the concept of spirit into a much broader context than in his earlier works where he mostly focused on the history of philosophy. The spirit is present on a metaphysical level since the very beginning, when finity and infinity connected to create absolute unity. The spirit develops from single organic life-forms to animals and to humans where it attains self-consciousness. According to Smetana, human is a being representing a change in history. This thesis also deals with Smetana's comparison of Schelling's and Hegel's philosophies, which he used as the basis for his own theories. In his works, Smetana establishes a similar system of the history of philosophy to Hegel's, although he criticizes Hegel's dogmatic theories. On the other hand, Schelling's theories provide basis for Smetana's own, especially the one where he claims that nature is the most recognizable manifestation of God and this recognition of the absolute I is the main goal of philosophy itself. The last part of this thesis contains reflexions of Smetana's works by selected Czech philosophers and authors of the 20th century. Smetana's philosophy is one of the most important approaches in the context of the 19th century Czech philosophical thinking and as such is viewed and understood from many different directions by them.